

**Archeologienota : Lodewijk Dosfelstraat 26,
Dendermonde (prov. Oost-Vlaanderen)**

Robby Vervoort
Freelance Senior Archeoloog
Borgerhout, juni 2017

Titel

Archeologienota:
Lodewijk Dosfelstraat 26,
Dendermonde
(prov. Oost-Vlaanderen)

Auteur

Robby Vervoort

Opdrachtgever

Centrum voor Basiseducatie vzw –
Leerpunt Waas & Dender

Projectcode

2017F325

Plaats en datum

Borgerhout, juni 2017

Reeks en nummer

RVFSA-Rapport,

Inhoud

1. Technische fiche/administratieve gegevens	4
2. Inleiding	7
2.1. Beschrijving van de geplande werkzaamheden	7
2.2. Archeologische voorkennis	9
2.3. Methodiek van het onderzoek	9
3. Archeologisch bureauonderzoek/assessment	11
3.1. Geo(morfo)logie en bodem.....	11
3.2. Topografie	17
3.3. Historische, cartografische en archeologische kennis	18
3.3.1. Korte historiek van Dendermonde (geschreven bronnen)	18
3.3.2. Toponomie en geschiedenis projectgebied	20
3.3.3. Cartografische bronnen en (lucht)fotografie	21
3.3.4. Archeologisch Dendermonde en centrale archeologische inventaris.....	31
3.3.5. Overige inventarissen.....	37
3.4. Huidig gebruik projectgebied	38
3.5. Impact geplande werken.....	42
4. Synthese bureauonderzoek en onderzoeksvragen	45
4.1. Synthese gespecialiseerd publiek.....	45
4.2. Samenvatting niet gespecialiseerd publiek.....	49
5. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied	49
6. Bibliografie.....	50
6.1. Online bronnen.....	50
6.2. Literatuur.....	51
7. Lijst figuren en bijlagen	52
7.1. Lijst figuren	52
7.2. Lijst bijlagen.....	53

1. Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site

Dendermonde, Dosfelstraat

Ligging

Oost-Vlaanderen, Dendermonde

Lodewijk Dosfelstraat 26

Kadastrale gegevens

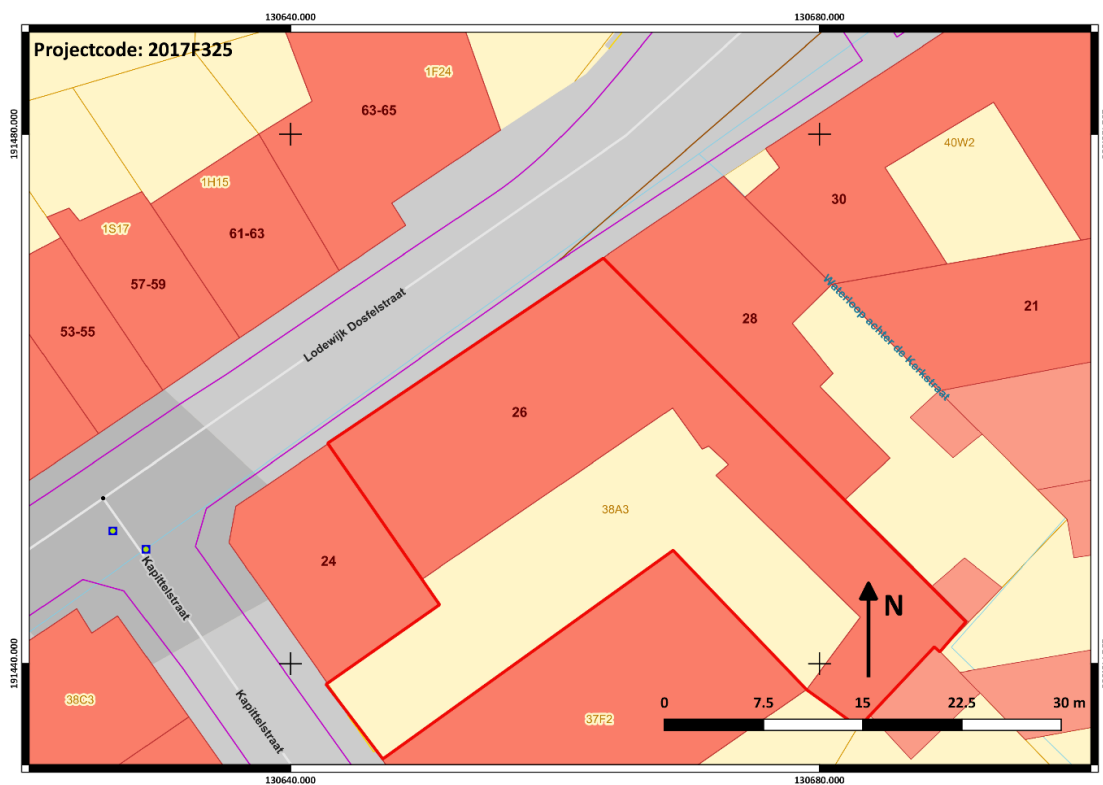
Dendermonde:

1ste Afdeling, Sectie C

Perceelnummers: C38a3

Bounding Box

X 130642,8	Y 191456,7
X 130663,7	Y 191470,7
X 130691,2	Y 191443,1
X 130683,0	Y 191435,1
X 130668,8	Y 191448,5
X 130647,0	Y 191432,8
X 130642,8	Y 191438,6
X 130651,3	Y 191444,4

Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied

Onderzoek

Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek

Projectcode

2017F325

Opdrachtgever

Centrum voor Basiseducatie vzw –
Leerpunt Waas & Dender

Contactpersoon opdrachtgever

Arch. Luc Van Severen

Uitvoerder

Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Research
& Consultancy.

Erkend archeoloog

Robby Vervoort OE/ERK/Archeoloog/2016/00126

Nummer wettelijk depot

Niet van toepassing

Termijn

26 juni - 29 juni

Geplande ingreep

Gedeeltelijke renovatie bestaande bebouwing, sloop
bijgebouwen, maken nieuw portaal, fietsenstalling,
brandtrap, wegenis en nutsvoorzieningen.

Geldende wetgeving en voorwaarden

Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het
Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. De melding
werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede
Praktijk. De aanvraag heft betrekking op een perceel
groter dan 300 m² met een geplande bodemingreep van
meer dan 100m² en is geheel gelegen binnen een
archeologische zone opgenomen in de vastgestelde
inventaris van archeologische zones zoals bepaald in
artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12
juli 2013.

Randvoorwaarden

Het terrein is heden bebouwd en slechts gedeeltelijk
toegankelijk voor vooronderzoek.

Doelstelling

Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen (bureauonderzoek) na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.

Vraagstelling

- Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?
- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?

Thesaurus

Bureauonderzoek

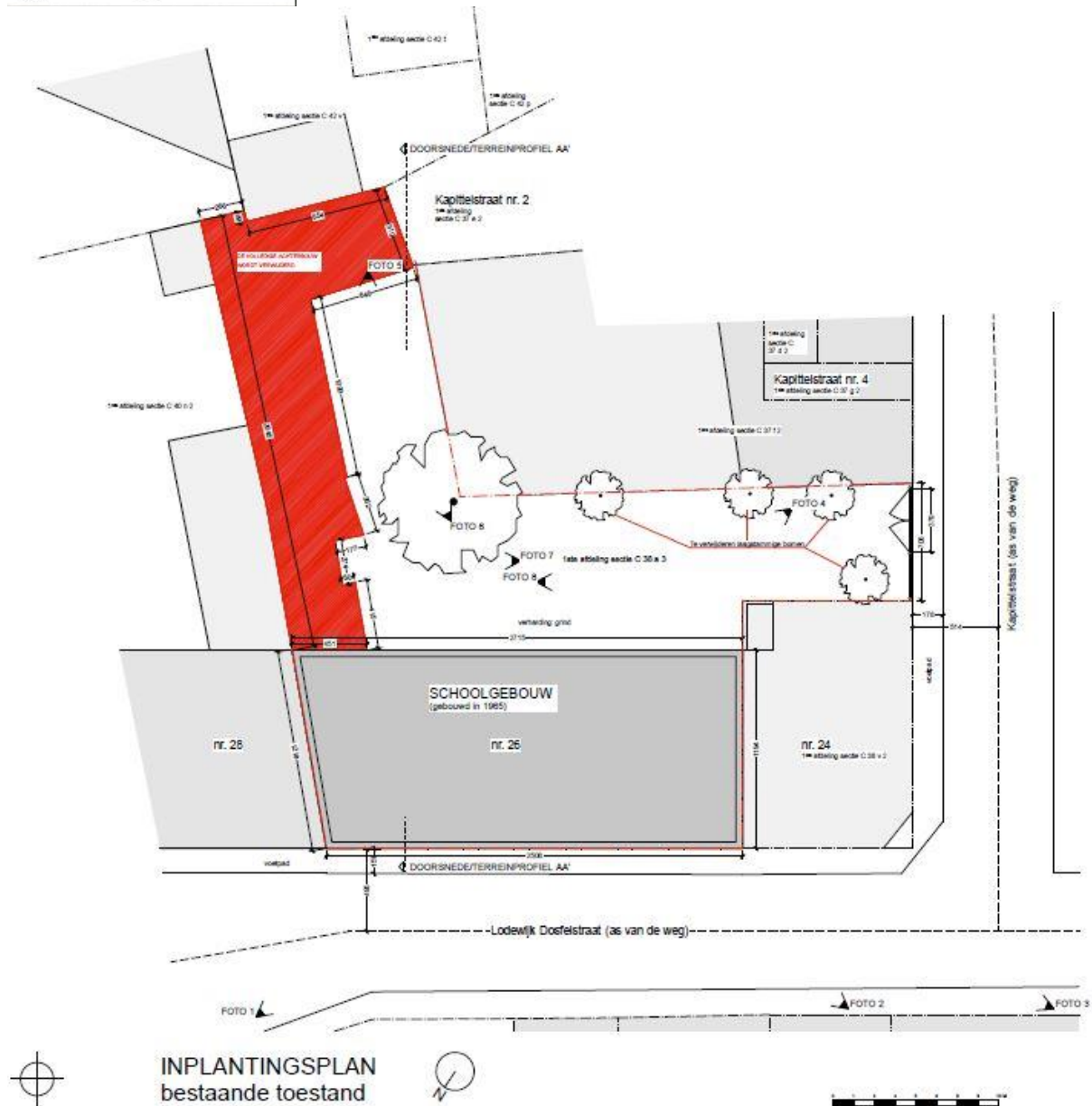
2. Inleiding

Doel van dit bureauonderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning te Dendermonde, Lodewijk Dosfelstraat 26. In deze archeologienota wordt via een bureauonderzoek nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Het projectgebied wordt in eerste instantie binnen een grotere context geplaatst. Vervolgens wordt nagegaan wat de recente gebruiksgeschiedenis van het projectgebied is en wat hiervan de mogelijke impact was op perceelsniveau. Tevens wordt de mogelijke impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologische potentieel besproken. Op basis van alle voorhanden zijnde gegevens wordt vervolgens een programma van maatregelen voorgesteld.

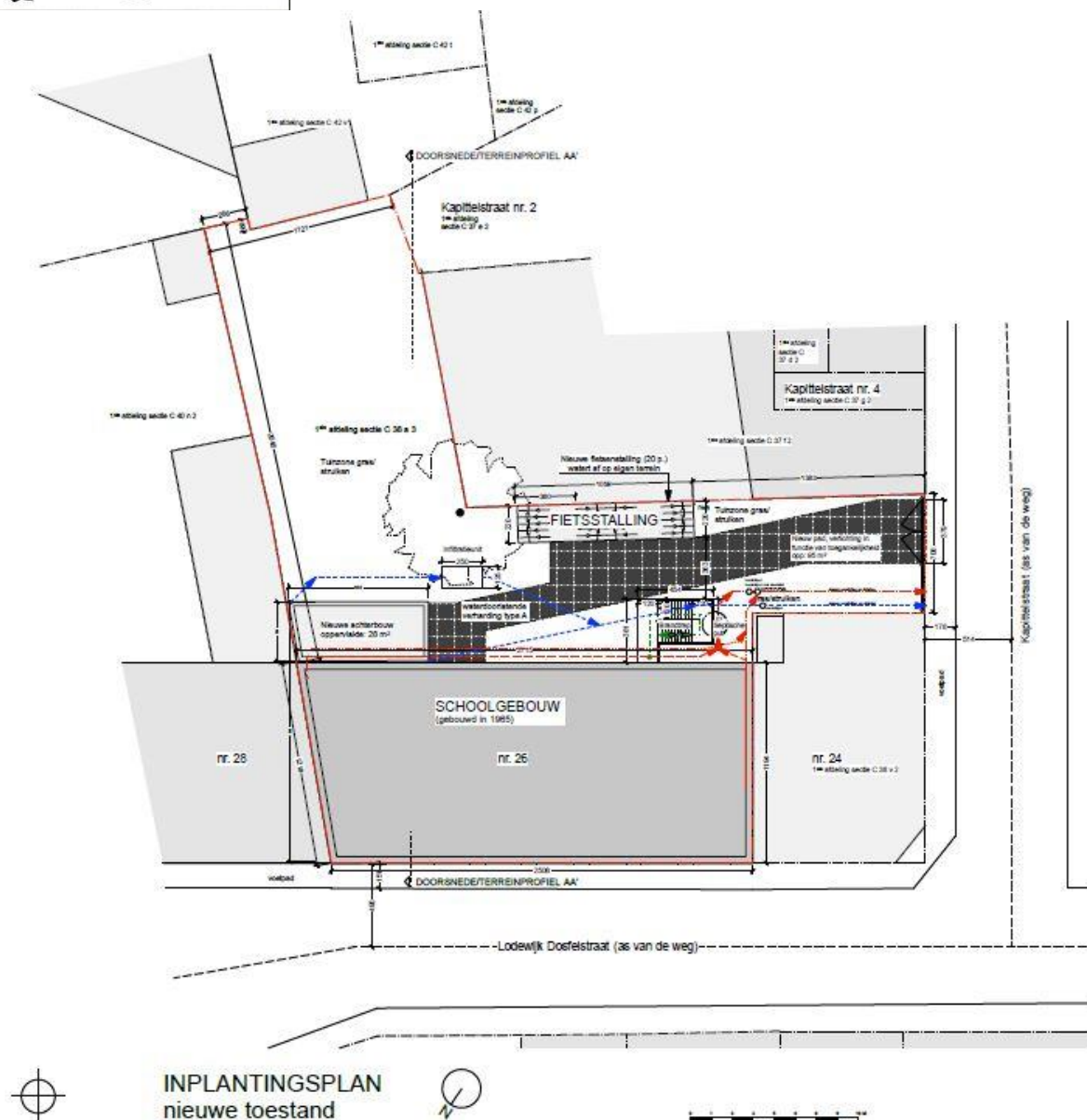
2.1. Beschrijving van de geplande werkzaamheden

De stedenbouwkundige vergunning heeft betrekking op de restauratie en verbouwing van een schoolgebouw. Heden bestaat de school uit een onderkelderde hoofdbouw gelegen langs de straat en een min of meer haaks hierop georiënteerde achterbouw met koterijen. Het hoofdgebouw wordt gerenoveerd zonder bijkomende bodemingrepen. De achterbouw en de koterijen worden gesloopt tot op het niveau van het huidige maaiveld. Ook hiervoor worden geen bodemingrepen uitgevoerd.

Ter hoogte van de huidige achterbouw wordt, grenzend aan het hoofdgebouw en gedeeltelijk op de plaats van de te slopen achterbouw, een nieuwe achterbouw geplaatst. De overige geplande werken vinden alle plaats op de heden met kiezelstenen bedekte open koer. Hier worden onder andere een nieuwe buitentrap en fietsenstalling gerealiseerd. Tevens wordt een nieuw buitenpad gerealiseerd in de richting van de Kapittelstraat en zal een infiltratieput, een nieuwe riolering en een sceptische put worden aangelegd.

Figuur 2: Te slopen achterbouw in rood (Bron: Architectenbureau Van Severen)

Figuur 3: Nieuwe inplanting (Bron: Architectenbureau Van Severen)

2.2. Archeologische voorkennis

Er werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd in het projectgebied.

2.3. Methodiek van het onderzoek

Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoger geformuleerde vraagstellingen werden verschillende acties ondernomen. Naast een bezoek ter plaatse werden hoofdzakelijk bronnen geraadpleegd die online beschikbaar werden gesteld door de Vlaamse Overheid. Tevens werd een bezoek gebracht aan het stedelijke archief om na te gaan of er eventuele bouwplannen beschikbaar waren van vroegere bebouwing binnen het projectgebied. Deze bleken eveneens aanwezig in het archief van Architectenbureau Van Severen. Na het raadplegen van de basisbronnen die beschikbaar

zijn voor het betreffende projectgebied, werd nagegaan of het nodig was om bijkomende bronnen te raadplegen of dat de geraadpleegde bronnen volstonden om een antwoord op de desbetreffende vraag te formuleren. Tevens werd geëvalueerd of het raadplegen van eventueel bijkomende bronnen extra gegevens kon opbrengen om een antwoord te kunnen formuleren op de gestelde onderzoeksvragen. Aangezien het projectgebied gelegen is in een zone die gekenmerkt is door een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden werd extra aandacht besteed aan eventueel beschikbare online cartografische bronnen.

Om een zicht te krijgen op de landschapshistoriek van het projectgebied werden de online databases van Geopunt Vlaanderen (www.geopunt.be) en Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be) geraadpleegd. De volgende kaarten werden geraadpleegd: bodemkaart, bodemgebruikskaart, erosiegevoeligheidskaart, tertiair geologische kaart en quartair geologische kaart. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het projectgebied. Tevens werd het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (raster 1 meter) geraadpleegd. De erosiegevoeligheidskaart leverde geen meerwaarde op aan het onderzoek. Daarom werd beslist deze niet af te beelden in de archeologienota. Om na te gaan welke potentiële archeologische sites zich in het projectgebied en de ruimere omgeving bevinden, werd de Centrale Archeologische Inventaris (www.cai.onroerenderfgoed.be) geraadpleegd. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de inventaris niet volledig is en geen garantie biedt op de aanwezigheid of afwezigheid van een eventuele archeologische sites. De ingevoerde locaties werden enerzijds op basis van cartografische, literaire en toponomische bronnen geselecteerd en anderzijds op basis van waarnemingen op het terrein (vondstmeldingen, veldprospecties, prospecties met ingreep in de bodem, archeologisch onderzoek).

Om een inzicht te krijgen in de mogelijke aanwezigheid van cultuurhistorische elementen en een verder inzicht te krijgen in de mogelijke aanwezigheid van een archeologisch bodemarchief werden verschillende beschikbare historische en cartografische bronnen online geraadpleegd. Voor de oudere periodes werd beroep gedaan op gegevens beschikbaar op www.inventaris.onroerenderfgoed.be. De hier beschikbare gegevens kwamen tot stand na een uitgebreide literaire studie. De opgegeven bronnen werden niet steeds extra gecontroleerd, noch werden er bijkomende bronnen geraadpleegd. Op basis van de beschikbare gegevens werd beslist dat deze volstonden om een algemeen beeld te verkrijgen omtrent de historische ontwikkeling van het projectgebied. Voor de cartografische bronnen werden in de eerste plaats de digitaal beschikbare en georeferende plannen geraadpleegd op het online Geoportaal Onroerend Erfgoed (www.geo.onroerenderfgoed.be). Het betreft de kaart van Ferraris, de kaart van Vandermaelen, de Atlas der Buurtwegen, het plan Popp en de Villaretkaart. Het plan Frickx wordt omwille van de grotere onnauwkeurigheid niet behandeld maar werd wel geraadpleegd. Er werden meer geschikte historische kaarten aangetroffen die meer informatie

opleverden voor de beantwoording van de vooropgestelde vraagstelling. Tevens werden enkele 20ste en 21ste eeuwse luchtfoto's geraadpleegd op dezelfde website. Deze werden voornamelijk geraadpleegd om een zicht te krijgen op de ontwikkeling van het projectgebied en de ruimere omgeving in recente tijden maar brachten geen extra relevante.

Tevens werden enkele literaire bronnen en niet-gegeorefereerde kaarten geraadpleegd. Meer bepaald betreft het de kaarten van Sanderus en van Van Deventer en het werk van A. De Vlaeminck.

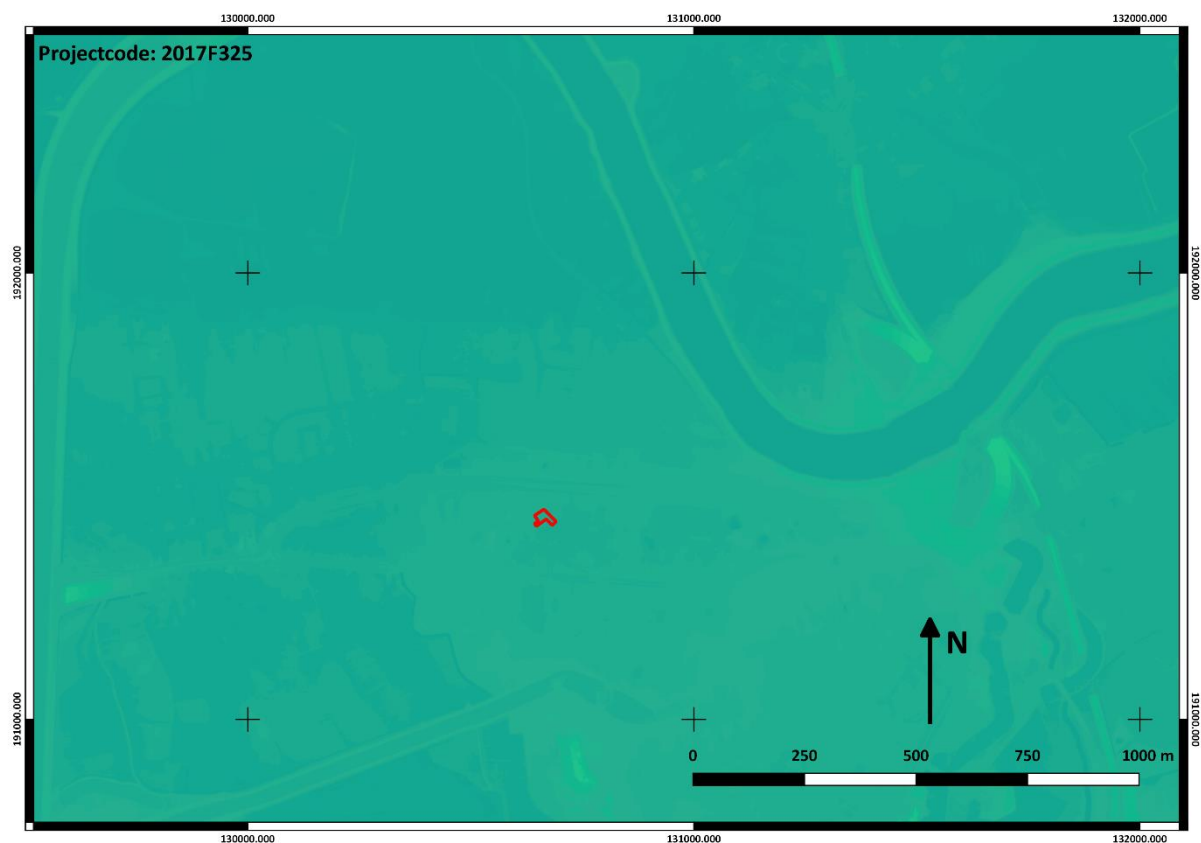
Om een inzicht te verkrijgen omtrent de impact van de geplande werken op het eventuele bodemarchief werden alle beschikbare gegevens via de bouwheer opgevraagd en ter beschikking gesteld door het architectenbureau.

3. Archeologisch bureauonderzoek/assessment

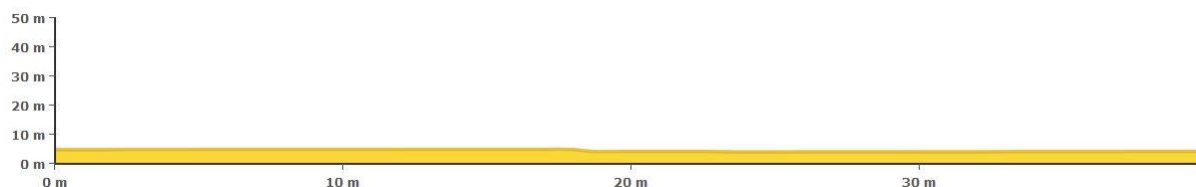
3.1. Geo(morfo)logie en bodem

Het gebied waar de stad Dendermonde zich ontwikkelde, bevindt zich nabij de samenloop van de rivieren Dender en Schelde. Het ontstaan en de historische evolutie van de Oost-Vlaamse stad Dendermonde wordt voor een groot deel bepaald door haar ligging bij beide rivieren. De stad situeert zich in het overgangsgebied tussen de zandstreek in het noorden en de zandleemstreek in het zuiden, maar bevindt zich grotendeels op alluviale bodems van beide rivieren. In de directe omgeving van de historische kern, buiten het alluvium bevinden zich hoofdzakelijk zandleembodems (droge lichte, matig droge, droge en matig natte zandleembodems) en enkele matig droge en matig natte lemige zandbodems die lokaal opduiken. In het alluvium van beide rivieren komen sterk en zeer sterk gleyige kleibodems voor. De historische kern is gelegen in een laag gebied variërend tussen 4,5 m en 7 m TAW. Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend. Op het gewestplan staat de historische kern bijna volledig ingekleurd als woongebied, met enkele kleinere gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut. De oostelijke, zuidelijke en westelijke stadsranden, waar zich relictten van de voormalige bastions en bijhorende waterpartijen situeren zijn als parkgebieden en gebieden voor dagrecreatie ingekleurd.¹

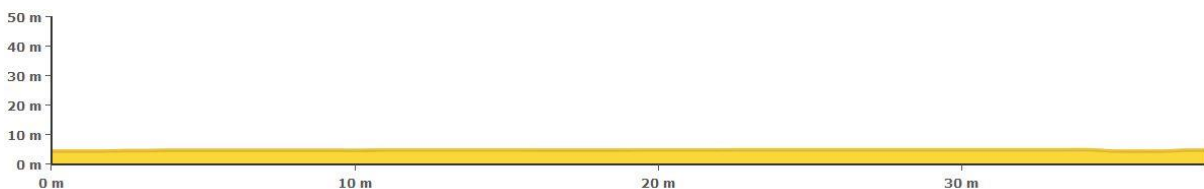
¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Historische stadskern van Dendermonde* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140019> (geraadpleegd op 27 juni 2017).

Figuur 4: Projectgebied op Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (Bron: www.geopunt.be).

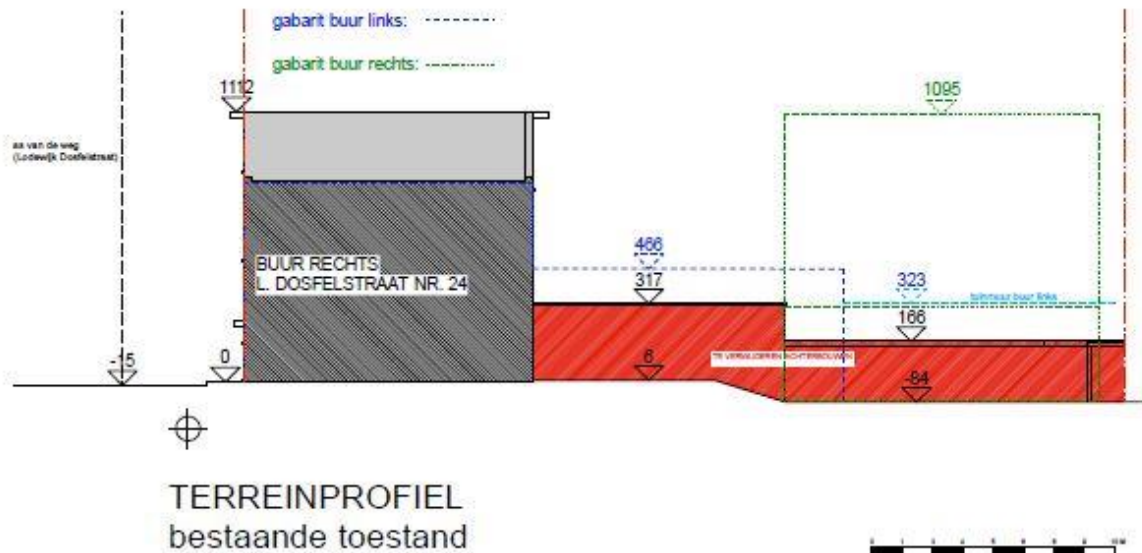
Figuur 5: Doorsnede door het terrein van noordwest naar zuidoost (Bron: www.geopunt.be).

Figuur 6: Doorsnede door het terrein van zuidwest naar noordoost (Bron: www.geopunt.be).

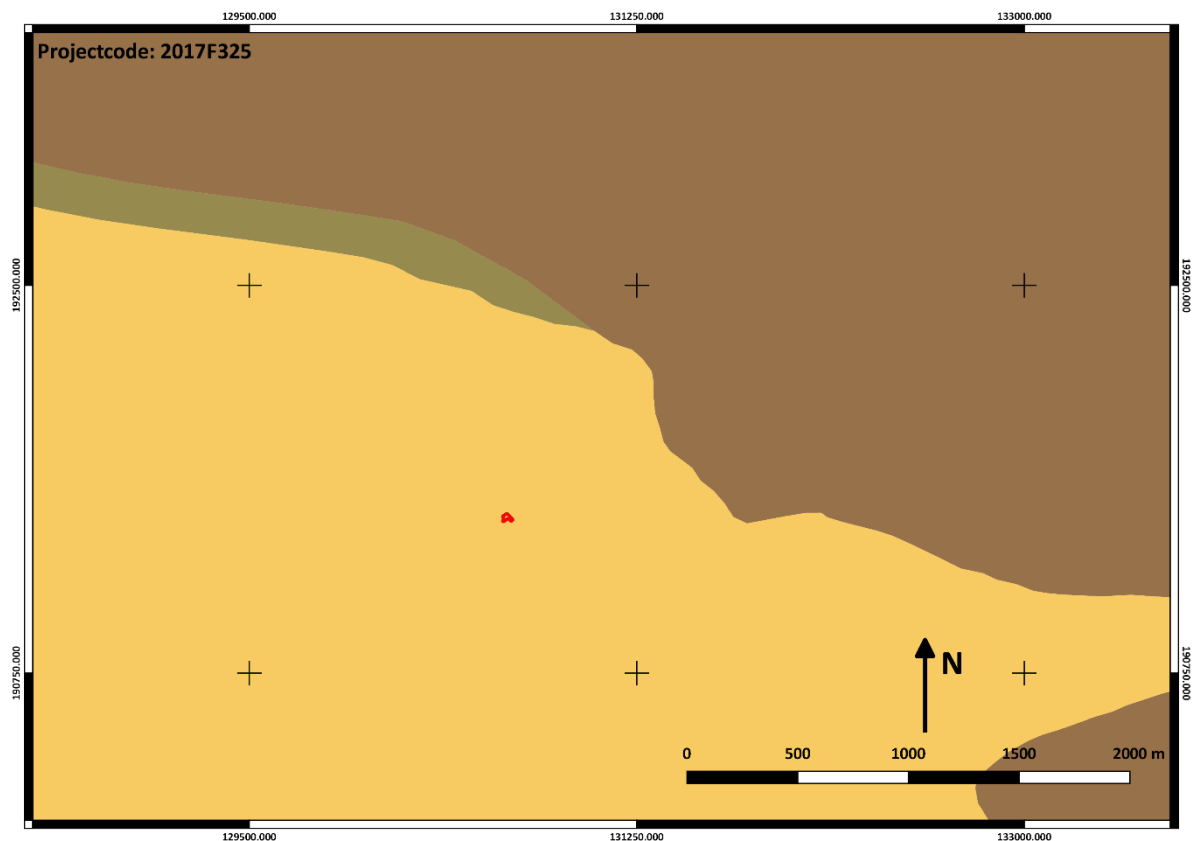
Ter hoogte van het projectgebied bedraagt de TAW tussen + 4,30 meter en + 5,30 meter. De hoogtelijn doorheen het projectgebied geeft de hoogte in de Kapittelstraat aan op plusminus 4,80 meter + TAW. Ter hoogte van de Lodewijk Dosfelstraat bedraagt de hoogte plusminus 5,10 meter + TAW. Opvallend is de verdieping van het terrein in zuidoostelijke richting. Het niveauverschil bedraagt hier ruim 80 centimeter en was duidelijk zichtbaar bij het plaatsbezoek en op de doorsnede van het bestaande

terreinprofiel (fig. 7). Verder in zuidoostelijke richting daalt het terrein nog 20 centimeter om aan het uiteinde van het perceel terug lichtjes te stijgen tot plusminus 4,50 meter + TAW.

Figuur 7: Bestaand terreinprofiel (Bron: Architectenbureau Van Severen)

Volgens de tertiair geologische kaart bestaat de ondergrond ter hoogte van het projectgebied uit de zogenaamde formatie van Lede. Deze formatie bestaat uit lichtgrijs fijn zand. Soms komen kalksteenbanken voor in de sterk kalkhoudende grond. Tevens kunnen fossielen (Nummulites variolarius) voorkomen en kan de grond glauconiethoudend zijn. Tevens komt soms basisgrind voor in het pakket.

Figuur 8: Projectgebied (rode stip) op tertiair geologische kaart²

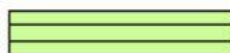
Volgens de quertiair geologische kaart bevinden er zich in het projectgebied Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen (a) bovenop de Pleistocene sequentie (3). De Pleistocene sequentie bestaat uit fluviatiele afzettingen (**FH**) (organochemisch en primariën inclus), afzettingen van het Holocene en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Hieronder komen al dan niet Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen); mogelijk Vroeg-Holocene (**ELPw**) voor bovenop hellingsafzettingen van het Quertiair (**HQ**) en fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Het projectgebied valt onder het profieltype 3a.

² <https://www.dov.vlaanderen.be>

Figuur 9: Projectgebied (rode stip) op quartair geologische kaart³

3a

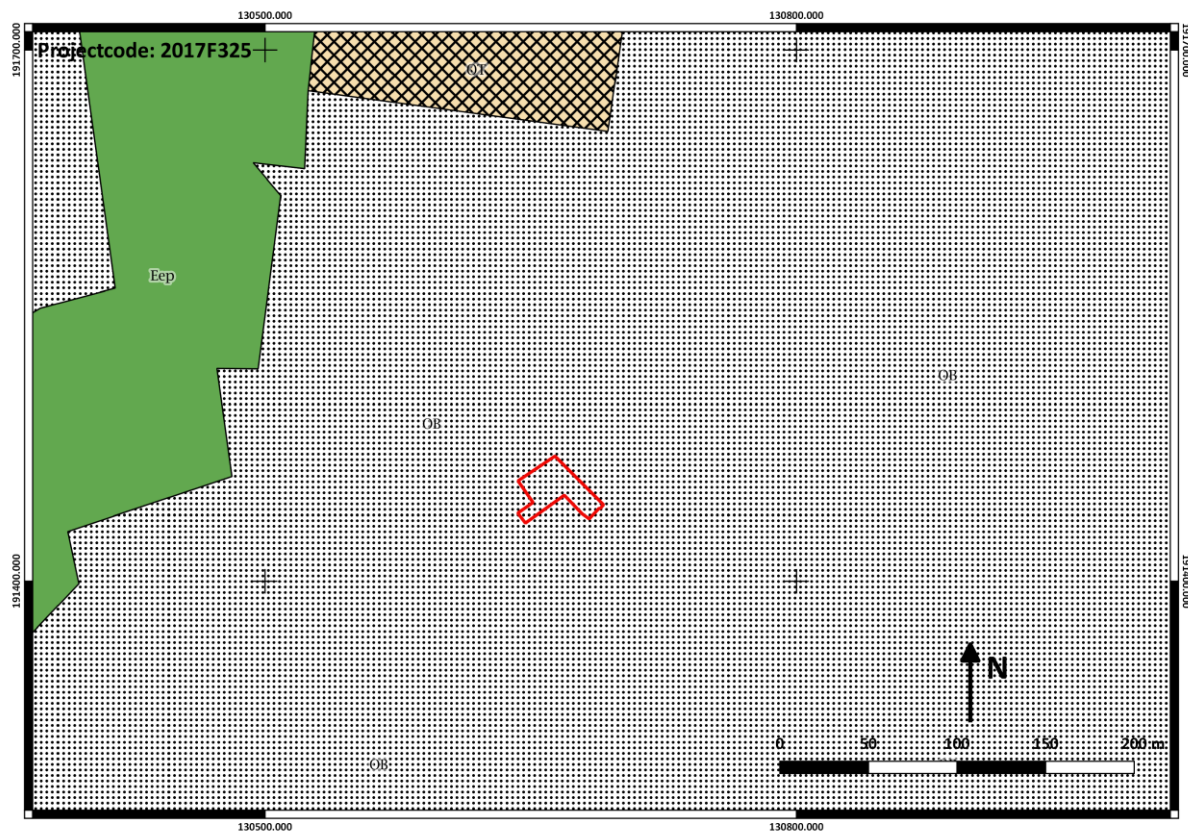
FH
ELPw en/of HQ *
FLPw ◇

- * De karteereenheid is mogelijk afwezig.
- ◇ De karteereenheid ontbreekt mogelijk in sommige delen van de beekvalleien buiten de Vlaamse Vallei en haar uitlopers.
- FH** Fluviale afzettingen (organochemisch en primair inclus), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).
- ELPw** Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
- HQ** Hellingsafzettingen van het Quartair.
- FLPw** Fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

Figuur 10: Legende profieltype 3a

³ <https://www.dov.vlaanderen.be>

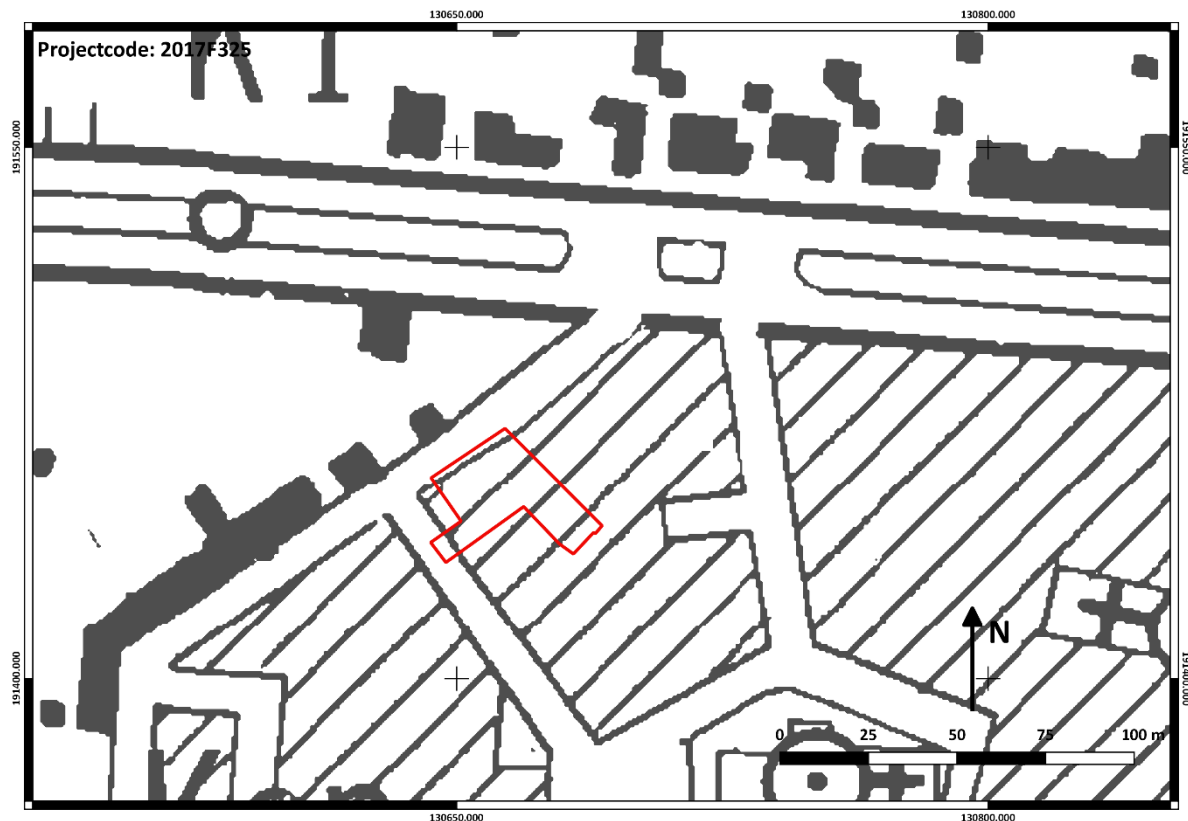
Op de bodemkaart van Vlaanderen wordt het projectgebied gekenmerkt door bodems met het type OB, dit zijn door de mens gewijzigde of vernietigde bodemprofielen. Concreet betekent het hier bebouwde gronden.

Figuur 11: Projectgebied op de bodemkaart van Vlaanderen⁴

⁴ <https://www.dov.vlaanderen.be>

3.2. Topografie

Figuur 12: Projectgebied op de topografische kaart van het NGI (Bron: AGIV)

Het projectgebied bevindt zich in het noordwesten van het historische stadscentrum van Dendermonde en is gelegen net ten zuiden van de oudste stadswallen (o.a. huidige Noordlaan en Lodewijk Dosfelstraat) en ten noorden van de OLV-kerk. In het noorden wordt het projectgebied begrensd door de Lodewijk Dosfelsstraat. In het westen loopt het projectgebied met een uitsprong in de richting van de huidige Kapittelstraat. Op de hoek van beide straten staat een gezinswoning. Ook ten oosten en ten zuiden van het projectgebied bevinden zich respectievelijk woningen en bijgebouwen.

Het bouwblok waarbinnen het projectgebied zich bevindt, heeft min of meer een trapeziumvorm en wordt begrensd door de eerder vermelde straten in het noorden en het westen. In het oosten wordt het bouwblok begrensd door de Nachtegaalstraat, terwijl het bouwblok in het zuiden grenst aan het Onze-Lieve-Vrouwekerkplein.

3.3. Historische, cartografische en archeologische kennis

3.3.1. Korte geschiedenis van Dendermonde (geschreven bronnen)⁵

Het ontstaan van de huidige stad Dendermonde wordt door historici in de 9de eeuw geplaatst en is onlosmakelijk verbonden met de oprichting van een versterking die op een eiland in de Dender werd gebouwd ter hoogte van het huidige Justitiepaleis. Dat het mogelijk een kunstmatig gecreëerd eiland betrof, werd aangetoond tijdens archeologisch onderzoek uitgevoerd op de Grote Markt in 2002.⁶ Tijdens het onderzoek werden de resten aangetroffen van de voormalige Visgracht, die het eiland aan de westelijke zijde omsloot. Aan de oostelijke zijde werd het eiland omsloten door de Oude Dender. De ronde vorm van de huidige Astridlaan geeft de vroegere loop van de Dender aan. Ten westen van de oever van de Visgracht, op de huidige Grote Markt, werden resten van een verspitte kleilaag aangetroffen die mogelijk een resultaat was van het uitgraven van de gracht.

De strategisch belangrijk gelegen versterking vormde de basis van wat later de heerlijkheid Dendermonde zou worden. Ze bleef dienst doen als machtscentrum van de lokale heren van Dendermonde die een belangrijke plaats in de geschiedenis van middeleeuws Vlaanderen innamen. Niet enkel werden de heren van Dendermonde voogden van de Gentse Sint-Baafsabdij maar ze schipten het in de 11de eeuw reeds tot *pairs* van de Graaf van Vlaanderen. De eerste historisch gekende heer van Dendermonde is Reingot I van Gent (1034/37-1067), voogd van de Sint-Baafsabdij en stichter van de O.-L.Vrouwekerk van Dendermonde (midden 11de eeuw). De eerste heer die genoemd wordt naar de hoofdplaats van de heerlijkheid is Reingot II van Dendermonde (1085-1106), tevens voogd van de Sint-Baafsabdij en stichter van het kapittel van Dendermonde.

Wanneer precies en door wie de oudste stadsmuren van Dendermonde werden opgericht is niet gekend. Dat de stad zeker voor het einde van de 12de eeuw voorzien was van een vorm van stadsomwalling mag blijken uit een oorkonde uit 1190 verleend aan de stad door Filips van den Elzas, graaf van Vlaanderen en Willem van Béthune, heer van Dendermonde.

Ook in de 13de eeuw ontwikkelde de kleine stad zich verder tot een belangrijk handels- en machtscentrum, mede mogelijk gemaakt door haar gunstige ligging aan de samenvloeiing van Dender en Schelde. In 1233 schonk Robrecht van Béthune Dendermonde stadsrechten en voor het einde van de 13de eeuw vond een eerste uitbreiding van de stadsomwalling plaats. Uit deze periode dateren de eerste meldingen van de Brusselse Poort en de Mechelse Poort. Het is met deze uitbreiding dat het projectgebied binnen de stadsmuren werd geïntegreerd.

⁵ Buyse P., 2007, p. 6-21.

⁶ Vervoort R., 2007, p. 42.

De laatste 'echte' heer van Dendermonde is Ingelram van Amboise die in 1334 leenhulde bracht aan de graaf van Vlaanderen. Het is Ingelram van Amboise die in 1337 het ambacht van de lakenwevers toestemming gaf voor de bouw van een nieuwe lakenhalle op de grond voor de burcht (op de plaats van het vroegere neerhof). Vanaf 1355 was de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, zelf heer van Dendermonde. Hij gaf opdracht voor de tweede stadsuitbreiding. Mogelijk werd in deze periode de volledige omwalling gerenoveerd. Het huidige stratenplan van de stad verschilt niet zo veel van het 14de eeuwse stratenplan. Ook de belangrijkste monumenten van de stad op de Grote Markt dateren uit de 14de eeuw. Het Vleeshuis is iets ouder en dateert uit het einde van de 13de eeuw. De lakenhalle, het stadhuis en het belfort werden alle in de loop van de 14de eeuw opgericht. Verder waren er tal van kloosters en kapellen, een oud en nieuw Begijnhof aanwezig in de stad. In 1380 werd de stad belegerd, veroverd en geplunderd door de Gentenaars. De oude burcht, die zich nog steeds op een eiland in de Dender bevond, werd niet meer heropgebouwd.

Helaas voor Dendermonde was dit niet de laatste keer dat de stad oorlogsschade opliep. Op het einde van de 16de eeuw werd de middeleeuwse stadsversterking omgebouwd tot een gebastioneerde versterking. Dankzij de nieuwe versterkingen kon de stad zelfs een belegering afslaan van de Zonnekoning Lodewijk XIV in 1667, iets waar menige huidige stadsbewoner nog steeds trots op is. In 1706, tijdens de Spaanse Successieoorlog, werden de stadsversterkingen echter grotendeels in puin geschoten door Engelse troepen.

De stadsversterkingen werden in 1708 heropgebouwd volgens de principes van Vauban. Op het einde van de 18de eeuw werd de vesting echter terug ontmanteld op bevel van keizer Jozef II. Ook het voormalige dubbelklooster der Birginitessen, waarvan het projectgebied deel uitmaakte, werd door dezelfde keizer opgeheven.

Na het Congres van Wenen in 1815 werd Dendermonde opgenomen in de versterkingen van de Wellingtonlinie. De aanleg van nieuwe muren, poorten en versterkingen startte in 1816. Het bomvrije Arsenaal dat zich ten zuidwesten van het projectgebied bevindt, maakte deel uit van deze vroeg 19de eeuwse verdedigingslinie. Tot 1906 bleef Dendermonde een vestingstad. Het ontmantelen van de verdedigingswerken bleef echter achterwege, getuige de vele resten in het huidige stadsbeeld. In 1914 vochten het Duitse en het Belgische leger een zware veldslag uit om de controle van de strategisch erg belangrijke Scheldebrug. Het Belgische leger verzekerde het veldleger de mogelijkheid zich terug te trekken uit het Verschanste Kamp Antwerpen en kon zich zo terugtrekken naar de IJzer. Als wraak werd de stad volledig vernield door het doortrekkende Duitse leger. Samen met de stad ging tevens het stadsarchief in vlammen op, waardoor we beroofd werden van een groot deel belangrijke historische bronnen over de geschiedenis van de stad.

Figuur 13: Zicht op het vernielde stadhuis met archiefkamer⁷

3.3.2. Toponomie en geschiedenis projectgebied

Zoals boven vermeld bevindt het projectgebied zich binnen een heden door vier straten afgebakend bouwblok. Om de geschiedenis van de straatnamen te achterhalen zijn we te rade gegaan bij A. De Vlaeminck. Deze 19de eeuwse historicus maakte een studie over Dendermonde in 1375 op basis van het destijds nog niet vernielde stadsarchief. Hij is met andere woorden een belangrijke bron voor de oudere geschiedenis van de stad en had toegang tot heden vernielde gegevens. Volgens De Vlaeminck was de huidige Nachtegalenstraat vroeger smaller dan heden. De reden hiervoor is de belegering van Dendermonde door de stad Gent in de 14de eeuw. Gezien de straat naar de vesten leidde, moest men tijdens de belegering in 1380 voortdurend met zwaar geschut en materieel door de smalle straat. Daarom werd de straat verbreed. Hiertoe werd de oude boordgracht opgevuld en werd een nieuwe gedolven op het aangrenzende perceel. De oorspronkelijke naam van de straat kon echter nergens worden achterhaald.⁸ Over de andere straten kon geen informatie worden aangetroffen bij De Vlaeminck. Ook het door hem opgestelde plannetje bevat geen straten in het deel van de stad waar het projectgebied zich bevindt (zie 3.3.3. Cartografische bronnen).

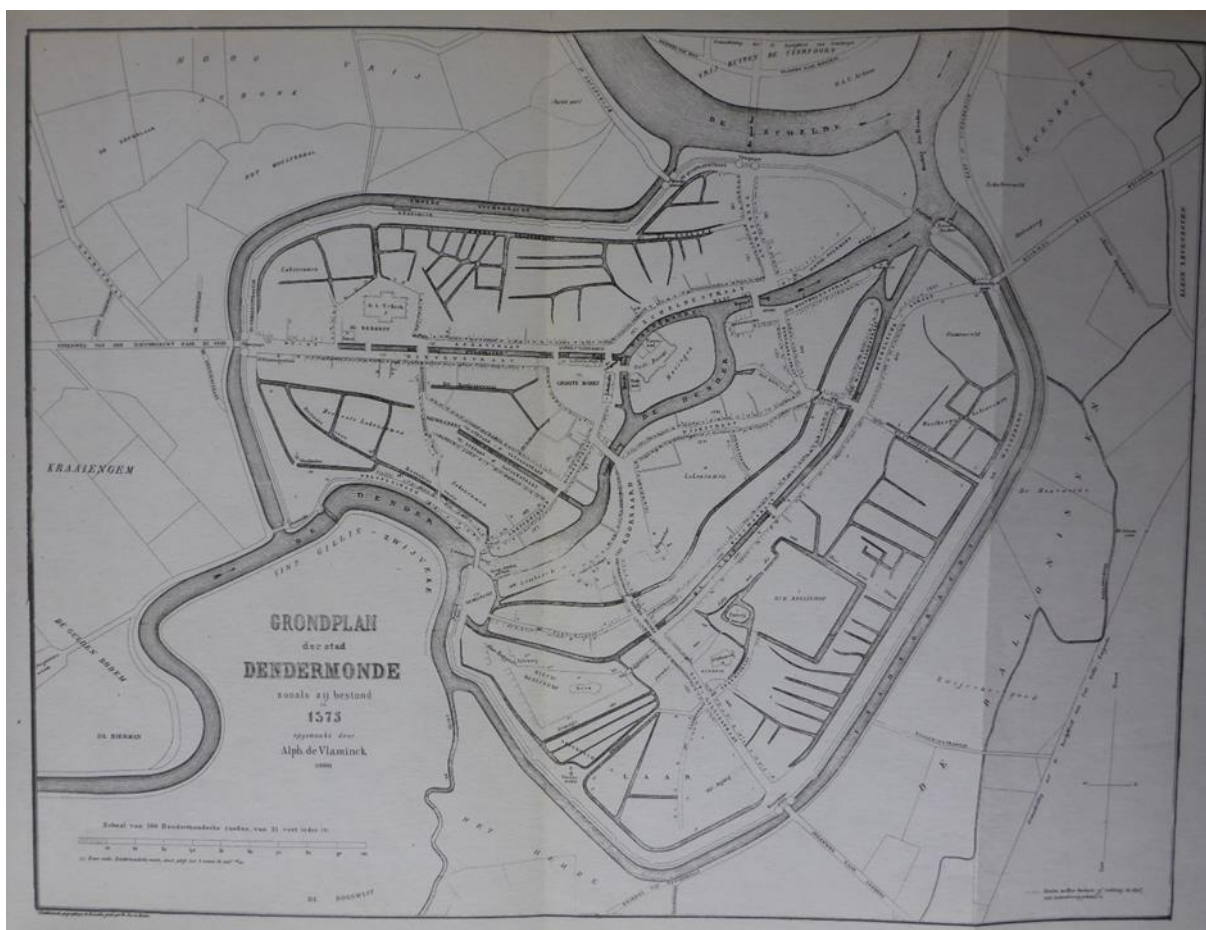
⁷ <https://portfoliogw.files.wordpress.com/2014/09/dmonde-sep-1914.jpg>

⁸ De Vlaeminck, p.108.

3.3.3. Cartografische bronnen en (lucht)fotografie

3.3.3.1. Plan A. De Vlaeminck

Dit plan werd opgesteld door historicus en voormalig stadsarchivaris A. De Vlaeminck op het einde van de 19de eeuw. Op basis van archivalische bronnen (die heden jammerlijk verloren zijn door de brand van het stadsarchief in 1914) was hij in staat een plan op te stellen waarop de straten, grachten en gebouwen van de stad zijn weergegeven anno 1375. Op het einde van de 14de eeuw was Dendermonde door de lakennijverheid op zijn hoogtepunt gekomen. Het projectgebied blijkt geen sporen van bewoning te bevatten in deze periode. Het huidige bouwblok lijkt in de 14de eeuw afgelijnd te zijn geweest door grachten of greppels. Ook de rest van de noordelijke stadsrand wordt gekenmerkt door talrijk aanwezige grachten en greppels en vertoont weinig sporen van bewoning omstreeks 1375.

Figuur 14: Dendermonde in 1375: A. De Vlaeminck (19de eeuw)

Figuur 15: Detail voorgaande kaart ter hoogte van het projectgebied

3.3.3.2. Jacob van Deventer (1570)

Deze kaart geeft een mooi beeld van de stad op het einde van de 16de eeuw. Hoewel de kaart niet erg gedetailleerd is, zijn toch duidelijk de belangrijkste, straten, pleinen, openbare gebouwen en waterlopen zichtbaar. Tevens zijn de zones met bebouwing weergegeven.

Wanneer we inzoomen ter hoogte het projectgebied herkennen we duidelijk de huidige Nachtegalenstraat ten oosten van het projectgebied en de OLV-kerk ten zuiden van het projectgebied. Ter hoogte van het projectgebied zelf zijn noch straten, noch bebouwing aanwezig. We herkennen enkel enkele grachten of greppels.

Figuur 16: Jacob van Deventer (1570)⁹

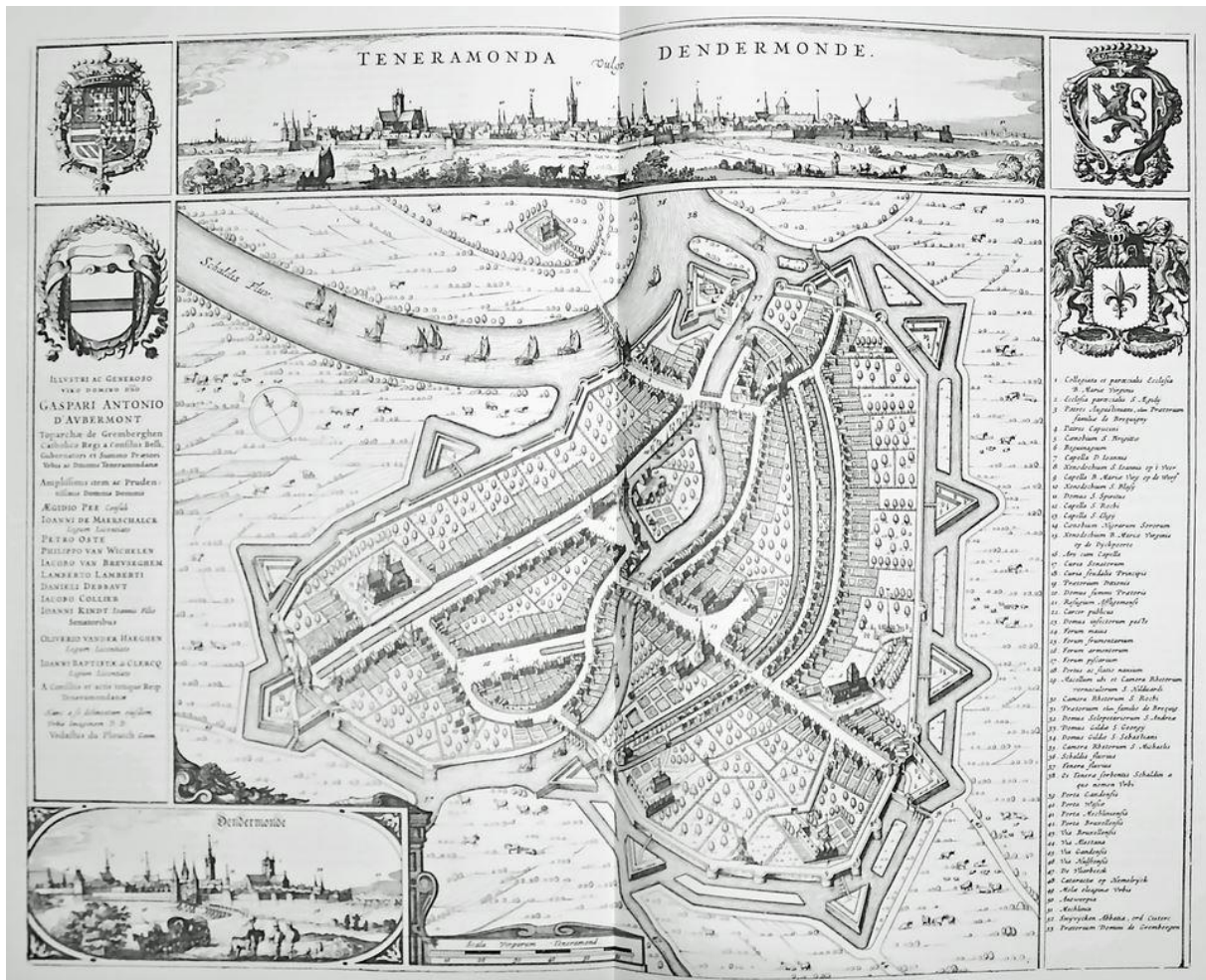

Figuur 17: Van Deventer ter hoogte projectgebied

⁹[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d8/Dendermonde%2C Belgium%2C Jacob van Deventer%2C 1570.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d8/Dendermonde%2C%20Belgium%2C%20Jacob%20van%20Deventer%2C%201570.jpg)

3.3.3.3. Sanderus (1641)

De kaart van Sanderus geeft een vrij gedetailleerd beeld van de belangrijkste aanwezige straten, pleinen, waterlopen en openbare monumenten in de stad in het midden van de 17de eeuw. Op de kaart zijn duidelijk de verschillende onderdelen van de stadsvesten zichtbaar. Kleine straten zijn niet weergegeven maar de kaart geeft toch een beeld van een stad waar aan de rand nog talrijke open ruimtes aanwezig zijn.

Figuur 18: Sanderus (1641)¹⁰

Zo merken we ter hoogte van het projectgebied geen straten, grachten of bewoning op. Ook de Nachtegalenstraat staat niet weergegeven op de kaart. We kunnen dan ook besluiten dat de kaart niet erg bruikbaar is voor het projectgebied. Wel kunnen we stellen dat er zich geen belangrijke wegen, waterlopen of gebouwen binnen het projectgebied bevonden in het midden van de 17de eeuw.

¹⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/Dendermonde_-_Sanderus.jpg

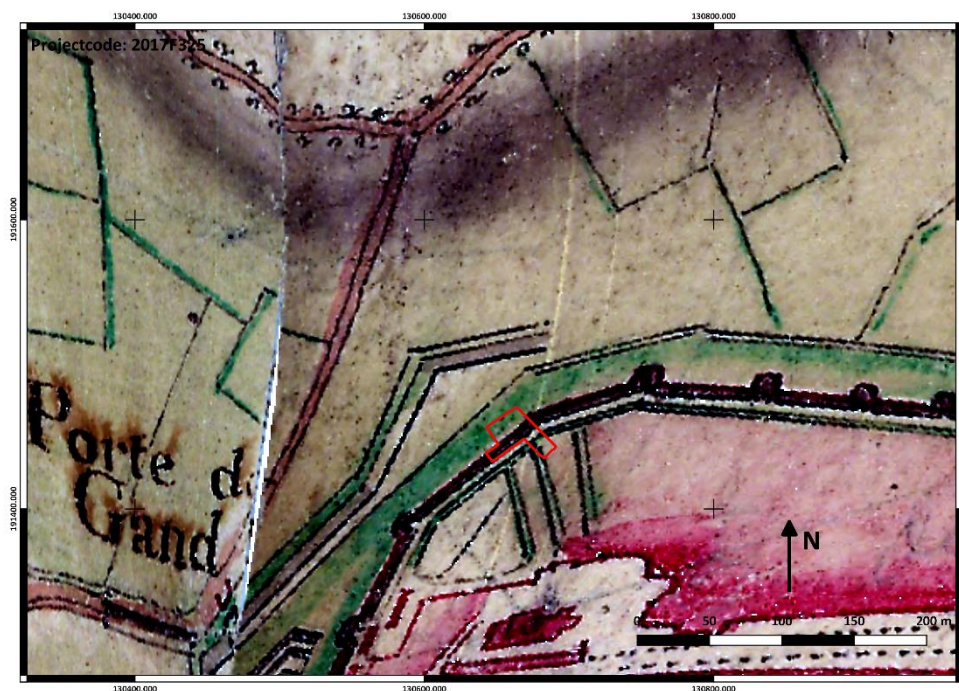

Figuur 19: Sanderus ter hoogte projectgebied

3.3.3.4. Villaret (1745 – 1748)

Met uitzondering van de kaart van Fricx uit 1712 is de kaart van Villaret de voor het projectgebied oudst beschikbare georeferentieerde kaart. De kaart van Fricx wordt omwille van zijn grote onnauwkeurigheid niet besproken.

Ook de kaart van Villaret vertoont een, zij het minimale, afwijking in de georeferentie ter hoogte van het projectgebied. Het projectgebied bevindt zich ten noorden van de kerk ter hoogte van de Nachtegalenstraat. Het huidige bouwblok waarbinnen het projectgebied zich bevindt, wordt aan de oostzijde door de Nachtegalenstraat begrensd. Op de 18de eeuwse kaart staat het huidige bouwblok aangeduid als een lege door grachten of greppels in het noorden, het westen en het oosten afgebakend gebied.

Figuur 20: Villaret (1745 - 1748)

3.3.3.5. Ferraris (1771 – 1778)

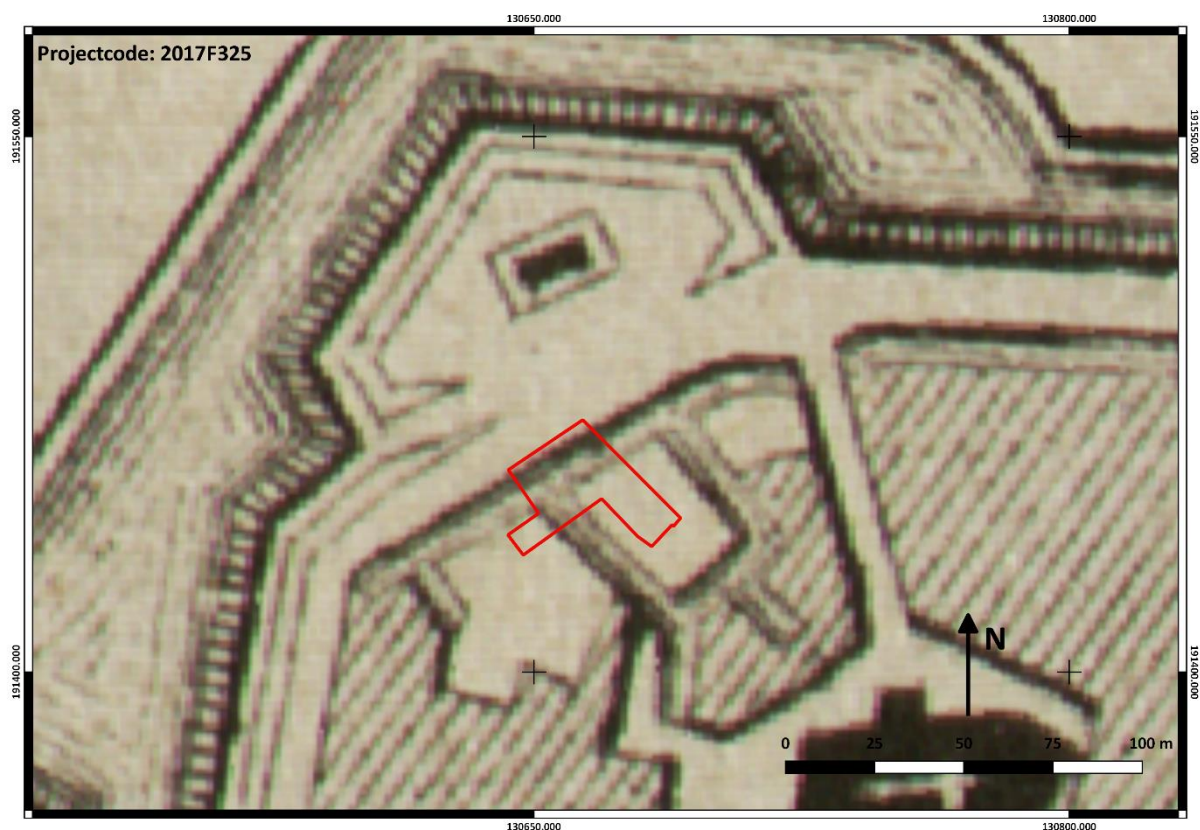
Op de kaart van Ferraris uit het laatste kwart van de 18de eeuw zien we voor het eerst een mogelijke nieuwe weg verschijnen ter hoogte van het projectgebied. Van zuidoost naar noordwest wordt het westelijke deel van het projectgebied doorsneden door de weg. Allicht betreft het hier de voorstelling van de huidige Kapittelstraat. De verschuiving kan te wijten zijn aan een licht onnauwkeurige georeferentie. Aan de noordzijde wordt het projectgebied begrensd door een rij bomen aan de zuidzijde van de stadsgracht. Binnen het projectgebied staan verschillende tuintjes afgebeeld onderling van elkaar gescheiden door paadjes. Ook de directe omgeving van het projectgebied wordt gekenmerkt door dergelijke tuintjes op sommige plaatsen van elkaar gescheiden door bomenrijen. Ten oosten van het projectgebied herkennen we duidelijk de huidige Nachtegalenstraat. Langs de straat lijken de eerste gebouwen te verschijnen.

Figuur 21: Ferraris (1771 - 1778)

3.3.3.6. Topografische kaart Vandermaelen (1850)

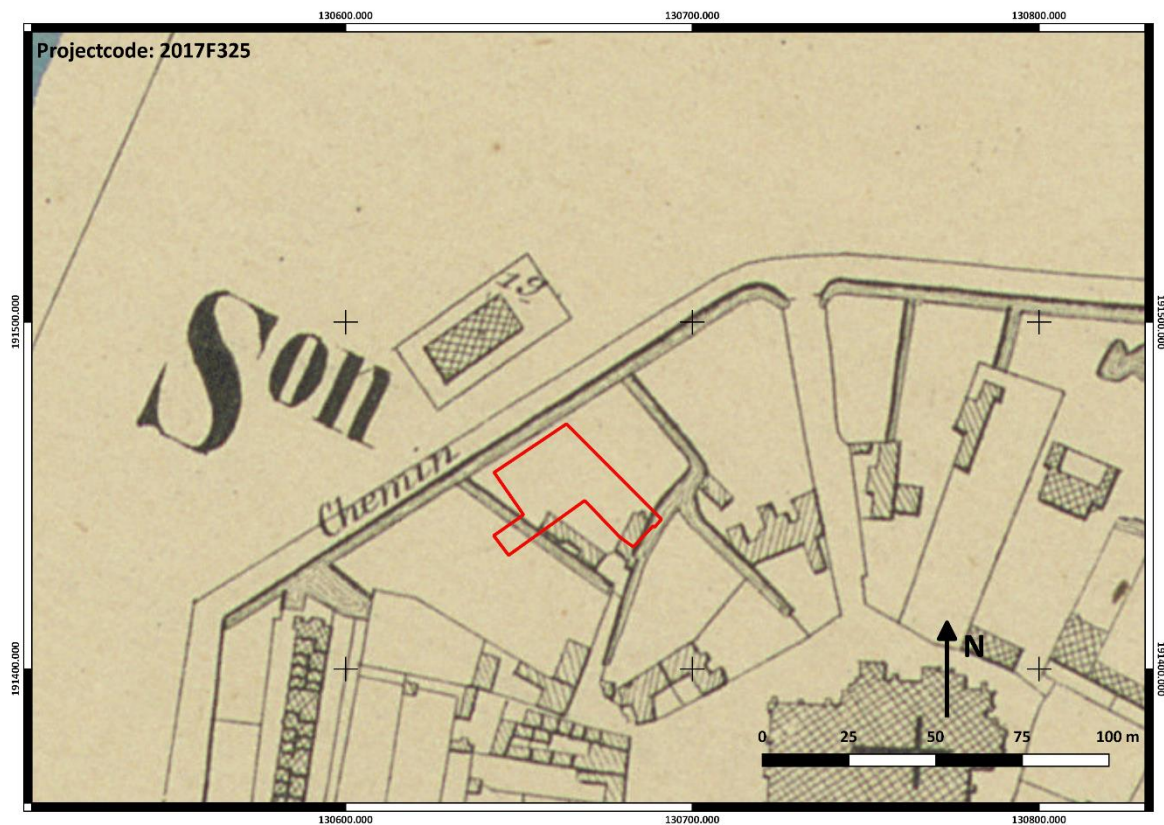
Op de topografische kaart van Vandermaelen staan binnen het projectgebied geen gebouwen afgebeeld. Het projectgebied lijkt zich binnen een door grachten of greppels afgebakende zone te bevinden. Mogelijk gaat de huidige Kapittelstraat terug op het tracé van de westelijke gracht. De Nachtegalenstraat ten oosten van het projectgebied is duidelijk herkenbaar en lijkt ondertussen geleidelijk volgebouwd te geraken.

Figuur 22: Vandermaelen (1850)

3.3.3.7. Plan Popp (1842 – 1880)

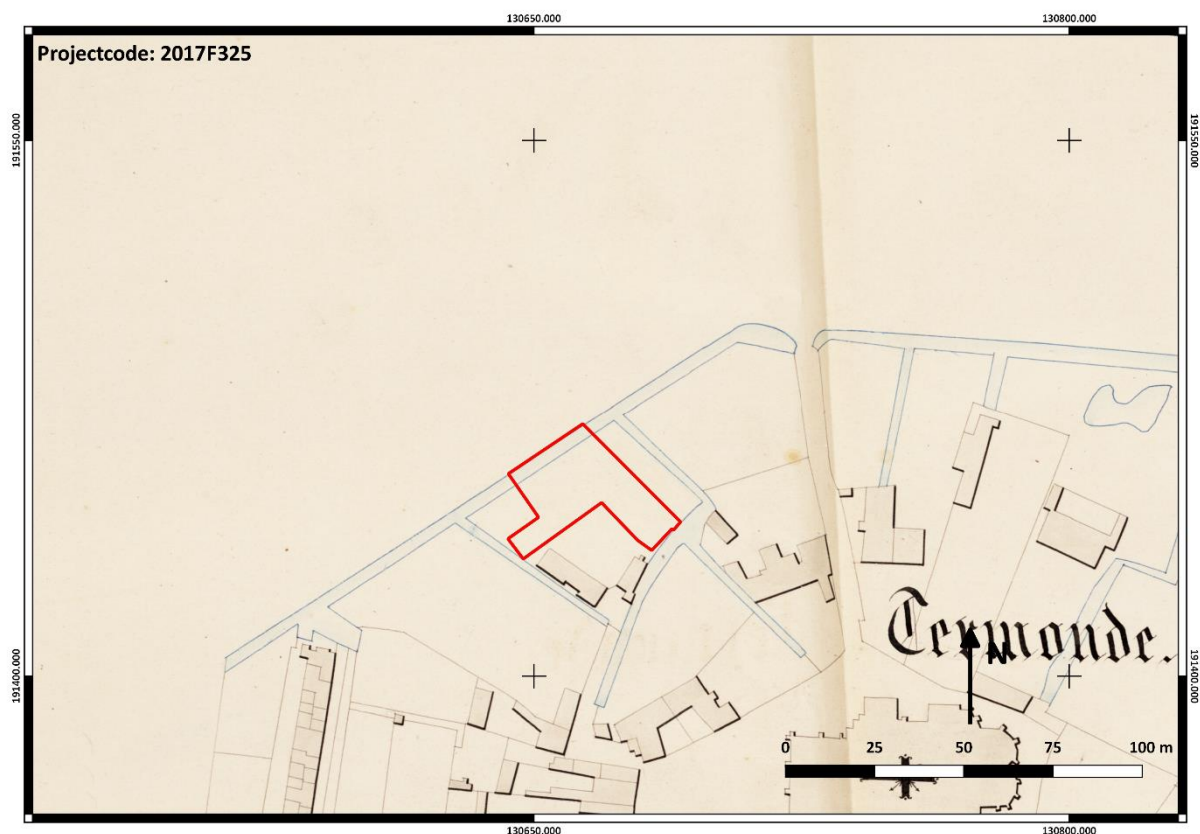
Het plan geeft een gedetailleerd beeld weer van contouren van de verschillende aanwezige gebouwen per perceel. Hieruit blijkt dat er binnen het bouwblok waarbinnen het projectgebied valt voor de eerste maal aanwijzingen verschijnen voor de aanwezigheid van bebouwing. Meer bepaald betreft het een gebouw gelegen ten zuidwesten van het projectgebied, langs de huidige Kapittelstraat, die op het plan nog staat aangeduid als gracht of greppel, enerzijds. En een gebouw ten zuiden van het projectgebied eveneens grenzend aan een gracht of greppel. Dit laatste gebouw bevindt zich volgens de georeferentie binnen het projectgebied. Echter vermoeden we, op basis van de nauwkeurigere atlas der buurtwegen (zie verder) dat het plan Popp een lichte afwijking vertoont ter hoogte van het projectgebied. Dit zou betekenen dat het gebouw zich in feite ten zuiden van het projectgebied bevindt. Het noorden en ook de westelijke uitsprong van het projectgebied worden begrensd door een gracht of greppel. Het lijkt er op dat het tracé van de huidige straten Lodewijk Dosfelstraat en Kapittelstraat (alsook de Nachtegalenstraat) teruggaat op het tracé van deze grachten of greppels.

Figuur 23: Plan Popp (1847 - 1880)

3.3.3.8. Atlas der Buurtwegen (1843 – 1845)

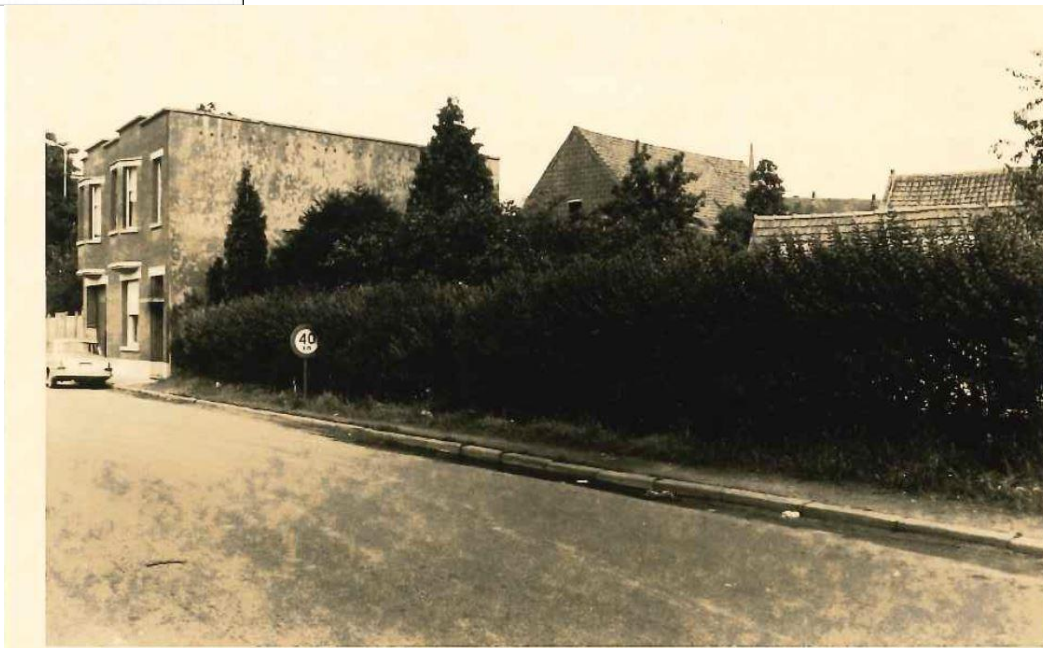
De atlas der buurtwegen geeft weinig nieuwe informatie ten opzichte van het plan Popp. Wel merken we dat de georeferentie allicht perfect is. De grachten bevinden zich ter hoogte van de grens van de huidige straten en het projectgebied in het noorden en het westen. Ook de zuidelijke uitsprong, ter hoogte van de te slopen bijgebouwen, wordt begrensd door een gracht. Mogelijk is de aanwezigheid van de gracht een verklaring voor het dalende verloop van het projectgebied in zuidelijke richting. Ook de nabije omgeving van het projectgebied lijkt niet erg dicht bebouwd te zijn in het midden van de 19de eeuw.

Figuur 24: Atlas der Buurtwegen (1843 - 1845)

3.3.3.9. Foto jaren '60

De foto afkomstig uit het archief van Architectenbureau Van Severen geeft het projectgebied weer voor de bouw van de huidige school in het midden van de jaren '60. Het huis links op de foto is het huidige huisnummer 28 ten noordoosten van het projectgebied. Aan de straatzijde is het projectgebied in het midden van de 20ste eeuw nog steeds onbebouwd. Wel zien we de aanwezigheid van enkele kleinere gebouwen verder van de straat verwijderd. Op een oud bouwplan (zie verder) opgemaakt ten tijde van de bouw van de huidige school zijn eveneens indicaties van deze bebouwing terug te vinden. Allicht maken de afzonderlijke constructies deel uit van de vroegere wasserij Callens (Bron: architectenbureau Van Severen).

Figuur 25: Foto jaren '60 (Bron: Architectenbureau Van Severen)

3.3.3.10. Luchtfoto 1971

Alhoewel de details op de luchtfoto moeilijk te onderscheiden zijn, mag duidelijk wezen dat in de loop van de jaren '60 de nabije omgeving van het projectgebied geleidelijk werd ontwikkeld. Een toename van het aantal woningen in de omgeving is hiervan het bewijs. Ook herkennen we de ondertussen gerealiseerde huidige bebouwing binnen het projectgebied.

Figuur 26: Luchtfoto 1971

3.3.3.11. Luchtfoto 2013 – 2015

Op de luchtfoto uit 2013 – 2015 lijkt er binnen het projectgebied niets veranderd ten opzichte van 1971. De woningen in de directe omgeving van het projectgebied lijken wel enigszins gewijzigd te zijn maar dit heeft geen invloed op het projectgebied zelf.

Figuur 27: Luchtfoto 2013 - 2015

3.3.4. Archeologisch Dendermonde en centrale archeologische inventaris¹¹

Reeds in de jaren dertig van de vorige eeuw werden de eerste archeologische opgravingen uitgevoerd op het grondgebied van Dendermonde. Op de Zwijvekekouter werden resten aangetroffen van Gallo-Romeinse en Merovingische begraafplaatsen.¹² Nadien viel het archeologisch onderzoek in de historische binnenstad stil. Enkel amateuronderzoek, noodopgravingen en vaststellingen werden uitgevoerd. Deze gebeurden vaak op aangeven van de actieve Oudheidkundige Kring van het Oud Land van Dendermonde en de stadsconservator en –archivaris Aimé Stroobants. Zo werden o.a. archeologische vaststellingen gedaan bij werken aan het Zwijvekemuseum en bij de heraanleg van de

¹¹ Het is niet onze bedoeling een volledige opsomming van alle CAI-locaties in de historische binnenstad van Dendermonde op te sommen. Doel is een zicht te krijgen op het archeologische potentieel van het projectgebied en een antwoord te verkrijgen op de geformuleerde vraagstelling.

¹² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/25550>

rioleringen van de huidige Kerkstraat, waar de middeleeuwse resten van de vroegere Kerkgracht werden vernield.

Het is wachten tot het begin van de 21ste eeuw (2002/2003), wanneer onder impuls van het toenmalige stadsbestuur, onder leiding van burgemeester Norbert De Baetselier, de stadsconservator, Aimé Stroobants, de provinciaal archeologische dienst, Luc Bauters en het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, Koen De Groote, beslist werd om voorafgaandelijk aan de heraanleg van de Grote Markt een archeologisch onderzoek uit te voeren. De opgravingen op de Grote Markt zouden de eerste wetenschappelijk verantwoorde opgravingen worden in het historische hart van de Ros Beiaardstad en brachten informatie aan het licht over het vroegste uiterlijk van de stad (10de – 11de eeuw) en de verdere ontwikkeling van het stadscentrum in de late middeleeuwen en de nieuwe tijden¹³.

Naar aanleiding van het succes van het archeologische onderzoek werd het archeologische project verder gezet. De komende jaren werd archeologisch onderzoek uitgevoerd op de site van de huidige stadsbibliotheek (2005/2006) (resten van verschillende stadsgrachten, een leerlooierij (16de – 17de eeuw) en laatmiddeleeuwse sporen), in het vroegere huis 'de Cop' op de Grote Markt (2005) (beerput 15de – 16de eeuw), Emiel Van Winckellaan (2006) (resten middeleeuwse stadsgracht) en in de tuinen van het vroegere Birgitiinessenklooster (2007) (prospectie met ingreep in de bodem: zie verder).

Na de ontbinding van het archeologische team in 2007 werden nog verschillende archeologische opgravingen en prospecties met ingreep in de bodem uitgevoerd op het grondgebied van de stad Dendermonde. Ze vonden plaats in de historische stadskern en in het buitengebied van Dendermonde. We vermelden hier enkele van de uitgevoerde onderzoeken. Prospectie met ingreep in de bodem op de site van de voormalige Mechelse Kazerne, prospectie met ingreep in de bodem op de Oude Vest, archeologisch onderzoek op Hoogveld J, archeologisch onderzoek op het Sint-Alexiusbegijnhof, archeologisch onderzoek achter cultuurcentrum Belgica, archeologisch onderzoek in de lakenhalle en het stadhuis, archeologisch onderzoek op de site van het voormalige klooster Mariatroon...

Uit de resultaten van deze onderzoeken is gebleken dat de ondergrond van de stad Dendermonde nog belangrijke aanwijzingen bevat over haar geschiedenis en dit zowel binnen het historische stadscentrum als in het buitengebied. Het onderzoek van het Dendermondse bodemarchief kan belangrijke informatie opleveren teneinde de lacunes in de geschiedenis van de stad, waarvan het archief in vlammen opging in september 1914, aan te vullen.

Op de centrale archeologische inventaris zijn talrijke locaties aangeduid op het grondgebied van Dendermonde. Het is niet onze bedoeling hier een uitgebreide opsomming te voorzien van alle aanwezige locaties. We beperken ons tot de locaties die zich in de onmiddellijke omgeving van het

¹³ Vervoort, R., 2007.

projectgebied bevinden en een inzicht verschaffen omtrent het eventuele archeologische potentieel van het projectgebied. We beperken ons in het overzicht tot de locaties tussen het gebied Kerkstraat (zuiden), Lodewijk Dosfelstraat (westen), Noordlaan (noorden) en Kazernestraat (oosten). Binnen deze zone komen de volgende locaties voor op de CAI.

- **CAI1218:**¹⁴ Op het kruispunt tussen de Lodewijk Dosfelstraat en de Kerkstraat bevond zich in de late middeleeuwen de zogenaamde Gentsepoort of Steenpoort. Op de plaats van de middeleeuwse poort werd een monumentale stadspoort gezet waarin in de 18de eeuw een buskruitmagazijn werd ingericht. De funderingen en brugpijlers van de recentere poort werden aangetroffen bij werkzaamheden.
- **CAI30000:**¹⁵ De locatie heeft betrekking op de huidige Kerkstraat die in de late middeleeuwen fungeerde als gracht en de huidige straat verdeelde in een noordelijk en zuidelijk deel respectievelijk voor inkomend en uitgaand verkeer. Bij werken aan de collectoren werden overblijfselen van de noordelijke en zuidelijke grachtmuren van de Kerkgracht aangetroffen. Zij vormde de verbinding tussen de Dender, de Vis- of Burchtgracht en de vestingen ten westen van de stad. De gracht werd gestut door bakstenen muren, bekleed met Lediaanse zandsteen. Houten palen, verzaagd met een houten plank, fundeerden deze muren. Eeuwenlang fungeerde de gracht als open riool. Minstens vanaf 1765 was er een riolerings- en /of overdekkingssysteem met een verhard wegdek. Bij de werken werd de bouwaanzet van vier bruggetjes herkend. Ook bij archeologisch onderzoek op de Grote Markt werden resten van een brug over de Kerkgracht aangetroffen (zgn. Visbrug).¹⁶
- **CAI1196:**¹⁷ De locatie heeft betrekking op de Onze-Lieve-Vrouwekerk gelegen ten zuiden van het projectgebied. De kerk dateert uit de volle middeleeuwen en fungeerde als kapittelkerk.
- **CAI1259:**¹⁸ De locatie heeft betrekking op het huidige Heilige Maagdcollege in de 17de eeuw gekend als het oud hof van Sint-Baafs. In 1845 werden de gebouwen afgebroken en vervangen door een nieuw bouwwerk in neo-byzantijnse stijl.
- **CAI206990:**¹⁹ Naar aanleiding van de uitbreiding van een scholencomplex werd een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd. Hierbij werden diverse ophogingspakketten, een vijver, muurresten, grachten en enkele kuilen aangetroffen. De

¹⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1218>

¹⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/30000>

¹⁶ Eigen waarneming.

¹⁷ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1196>

¹⁸ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1259>

¹⁹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/206990>

bakstenen muurresten lijken afkomstig te zijn van twee gebouwen, het eerste wellicht eind 19de begin 20ste eeuw, het tweede in oorsprong wellicht iets vroeger. Het onderzoek vond plaats net ten oosten van de huidige Nachtegalenstraat.

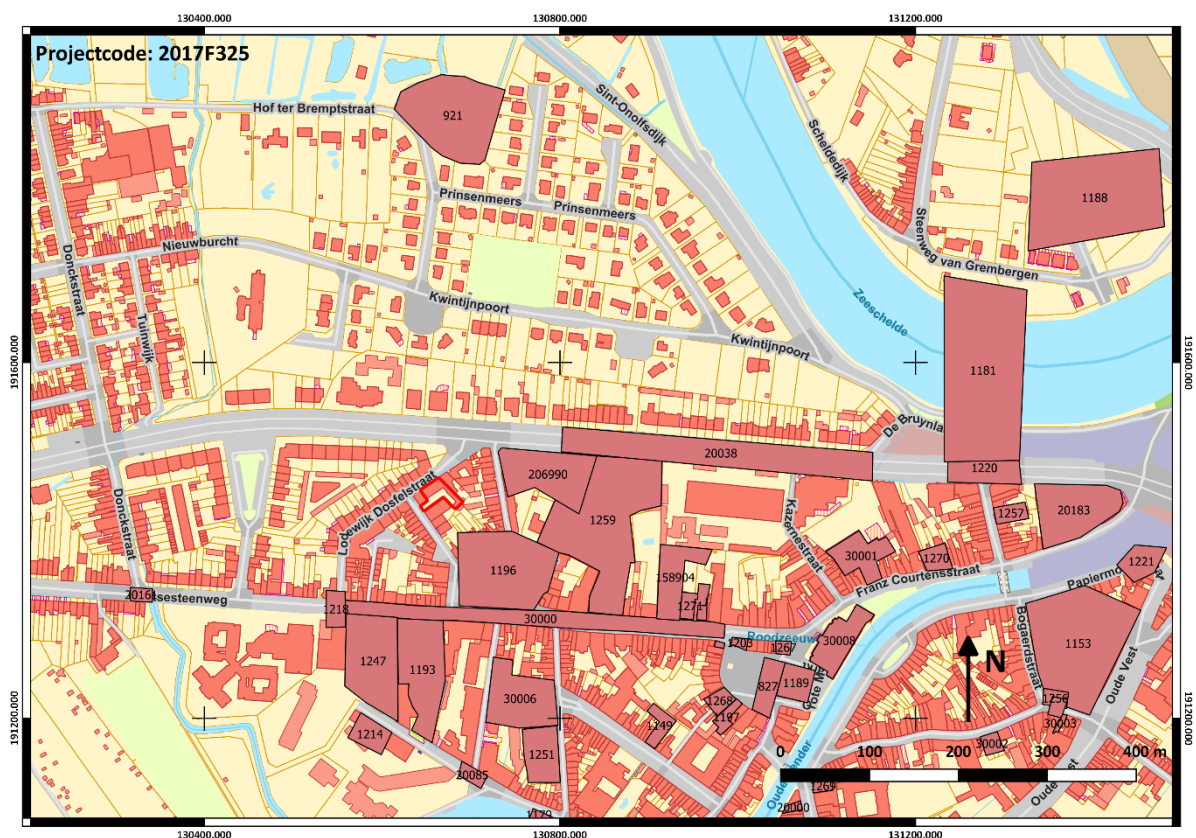
- **CAI20038:**²⁰ De locatie heeft betrekking op de laatmiddeleeuwse stadsmuren die zich onder de huidige Noordlaan zouden bevinden.
- **CAI158904:**²¹ Bij een archeologische prospectie met ingreep in de bodem werden ter hoogte van de Kerkstraat 42 resten aangetroffen uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. De middeleeuwse resten bestonden uit muur- en vloerresteren die mogelijk te relateren zijn aan een godshuis (in functie vanaf 1432) voor arme vrouwen. De resten betreffen in hoofdzaak een muur waar natuurstenen in verwerkt was. De zone ten westen van deze muur was niet bebouwd in deze periode en deed waarschijnlijk dienst als tuin. Uit de 17de eeuw werden twee muurresten, waarvan één met absidiale vorm ontdekt. Het gaat om de resten van een centrale gang waar aan de westelijke zijde vertrekken konden vastgesteld worden. Het is alsnog onduidelijk hoe deze sporen moeten geïnterpreteerd worden. De interpretatie als voorloper van de huidige kapel wordt tegengesproken door de ondiepe fundering van de muurresten.
- **CAI1271:**²² Ongeveer op dezelfde locatie zou in de late middeleeuwen een ouderlingentehuis (een huis met een erf, een kapel, een poortgebouw met erboven een kamer en een zolder en een tweede huis met een erf) bestaan hebben. In 1645 werd het tehuis verbouwd.
- **CAI150542:**²³ Bij controle van werken in het huis Van Winckel, naast het bestaande cultureel centrum Belgica (waar het deel van zal uitmaken) werden de resten van funderingsmuren (daterend tussen 16de en 18de eeuw) aangetroffen. Verder eveneens de resten van een herenwoning gebouwd in 1901/02 en uitgebrand in 1914. Ook werd een recente bakstenen regenwaterput ontdekt.

²⁰ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/20038>

²¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/158904>

²² <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1271>

²³ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/150542>

Figuur 28: Projectgebied op de Centrale Archeologische Inventaris

Het projectgebied valt binnen de 'Historische stadskern van Dendermonde' (erfgoedobject ID140019) in de Inventaris van het Archeologische Erfgoed. Dit is het gebied waar de stad Dendermonde zich ontwikkelde. Het ontstaan en de historische evolutie van de Oost-Vlaamse stad Dendermonde wordt voor een groot deel bepaald door haar ligging bij twee rivieren, namelijk de Schelde en de Dender. De stad situeert zich in het overgangsgebied tussen de zandstreek in het noorden en de zandleemstreek in het zuiden, maar bevindt zich grotendeels op alluviale bodems van beide rivieren. In de directe omgeving van de historische kern, buiten het alluvium bevinden zich hoofdzakelijk zandleembodems (droge lichte, matig droge, droge en matig natte zandleembodems) en enkele matig droge en matig natte lemige zandbodems die lokaal opduiken. In het alluvium van beide rivieren komen sterk en zeer sterk gleyige kleibodems voor. De historische kern is gelegen in een laag gebied variërend tussen 4,5 meter en 7 meter + TAW. Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend. Op het gewestplan staat de historische kern bijna volledig ingekleurd als woongebied, met enkele kleinere gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut. De oostelijke, zuidelijke en westelijke stadsranden, waar zich relictten van de voormalige bastions en bijhorende waterpartijen situeren zijn als parkgebieden en gebieden voor dagrecreatie ingekleurd.

De stedelijke ruimte bewaart sporen van samenlevingen die daar achtereenvolgens aanwezig waren en deze ruimte aan hun noden hebben aangepast. Ze is met andere woorden het resultaat van een complex levenstraject waarbij de invulling veranderlijk was naargelang de sociaal-economische, maatschappelijke en institutionele context. Meer nog dan bij dorpen hebben stadsplattegronden een cumulatief karakter en verschillende fasen. De meeste steden zijn niet als geheel gepland, maar hebben vaak een oude nederzettingskern die teruggaat op een burcht of abdij, een economische infrastructuur of andere. Soms kunnen deze zelfs refereren naar een oudere, vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid.

Het gebruik van de 19de-eeuwse kadasterkaart (gereduceerd kadaster) als bron voor het onderzoek naar de historische gelaagdheid van een stad wordt gesuggereerd omdat deze een tijdsbeeld geeft van net voor de industrialisering en omdat dit de eerste nauwkeurige versie van het kadaster is met perceelsaanduiding. De oorspronkelijke perceelsindeling van een stad is een relatief stabiel element in de plattegrond, die vaak een prestedelijke oorsprong kent. Ondanks de processen van herverdeling blijven oude bezitsgrenzen en straatpatronen toch lang zichtbaar in het stedelijke landschap. De historische stedelijke kernen zijn immense archeologische sites en behoren tot de meest uitgebreide en complexe sites ter wereld, zowel in extensie als in stratigrafie. Tegelijkertijd zijn deze sites door permanente verstedelijking en stedelijke ontwikkeling ter plaatse zwaar bedreigd.

Wat betreft de afbakening wordt er traditioneel van uitgegaan dat de aanwezige versterkingen in de eerste plaats louter defensieve structuren waren en als dusdanig infrastructuur met een zware belemmerende invloed op de stadsontwikkeling. Hieruit volgt de constructie om de stadswallen te beschouwen als grenzen aan de stadsgroei en dus als bepaling van stadsfasen. De stadswallen vormen een belangrijk onderdeel van de stedelijke identiteit en zijn als zodanig actieve componenten en bepalend voor de conceptuele stedelijke ruimte vóór de industriële periode en dus ook betekenisvol als afbakening van de complexe archeologische sites die steden zijn.

Omwille van al deze redenen wordt de grens van de archeologisch complexe en waardevolle ruimte vastgelegd op de buitenste afbakening van de stadsgracht rond de wallen en muren. De grachten bieden bovendien goede bewaringscondities voor organisch stedelijk afval. In een aantal gevallen werden de laatmiddeleeuwse muren tussen de 16de en de 18de eeuw vervangen door bastions en Vaubanversterkingen. De vergelijking met oudere stadsplannen laat echter steeds zien dat deze latere omwallingen ook de volledige laatmiddeleeuwse ruimte omvatten.

Het intekenen van de kernen gebeurde vanuit de ruimste perceelsafbakening en rekening houdend met belangrijke fysieke grenzen. Deze afbakening concentreert zich in de eerste plaats op de begrenzingen die zichtbaar zijn op de kaart, zoals stadsmuren, omwalling, stadsgrachten. Ook de open ruimten tussen de bebouwde kern en strategische elementen, zoals de rivieroever, worden

opgenomen. Op deze manier zijn we honderd procent zeker dat de afbakening van de historische stedelijke kernen in Vlaanderen dekkend is voor de volledige zone met complex stadsarcheologisch erfgoed.²⁴

3.3.5. Overige inventarissen

Binnen de stad Dendermonde bevinden zich talrijke objecten en relictten die opgenomen zijn op verschillende wetenschappelijke inventarissen. Het is niet onze bedoeling hier een uitgebreide opsomming te maken van alle binnen de stad aanwezige erfgoedobjecten en relictten. We zullen ons hier beperken tot de relictten aanwezig binnen het bouwblok waarvan het projectgebied deel uitmaakt (zie boven).

Binnen het bouwblok zijn vijf vastgestelde bouwkundige relictten aanwezig. Deze bevinden zich alle in het noordoosten van het bouwblok langs de Nachtegalenstraat ter hoogte van het kruispunt met de Lodewijk Dosfelstraat. We sommen ze hieronder kort op van noord naar zuid.

- **ID48225:**²⁵ Gelegen aan de Nachtegalenstraat 27 bevindt zich een burgerhuis volgens plan van 1921 een bestaande woning die naar ontwerp van architect Van Severen werd hersteld. Hoekhuis van drie traveeën en twee bouwlagen onder half mansardedak (mechanische pannen). Voorgevel met dubbelhuisopstand uitgewerkt tot geschilderde en bepleisterde lijstgevel op gecementeerde plint, voorzien van rechthoekige muuropeningen en omlopende puilijst. Brede rechter venstertravee met drielicht op de begane grond; licht gebogen erker van bovenverdieping onder eclectisch getinte geveltop, voorzien van drielicht, oculus en sierankers. Op het oorspronkelijke plan was een puntgevel voorzien. Beeldnis met Onze-Lieve-Vrouwebeeld met Kind uitgespaard op de gevelhoek. Behouden voordeur met decoratief getralied vierkant deurlicht.
- **ID48227:**²⁶ Gelegen aan de Nachtegalenstraat 25 en 23 bevindt zich een ensemble van twee burgerhuizen volgens repeterend schema, vermoedelijk gebouwd circa 1920. Enkelhuizen van drie traveeën en twee bouwlagen onder pseudomansardedak met kunstleien, elk voorzien van twee klimmende houten dakkapellen. Bepilesterde lijstgevels afgelijnd door geprofileerde daklijst en houten kroonlijst op klossen. Hoofdgewel en borstweringen verfraaid met verdiepte

²⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Historische stadskern van Dendermonde* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140019> (geraadpleegd op 28 juni 2017).

²⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Burgerhuis* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48225> (geraadpleegd op 28 juni 2017).

²⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Ensemble van twee burgerhuizen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48227> (geraadpleegd op 28 juni 2017).

spiegels. Rechthoekige vensteropeningen in geprofileerde omlijstingen, op lekdrempels met dropmotief. Licht vooruitspringende deurtraveeën, enkel huisnr. 25 met behouden deur.

- **ID48231:**²⁷ Gelegen aan de Nachtegalenstraat 21 en 19 bevindt zich een ensemble van twee arbeidershuizen gebouwd volgens spiegelbeeldschema naar ontwerp van 1925 van architect Fr. Van Severen. Smalle rijhuizen van twee bouwlagen onder geknikt zadeldak (kunstleien). Voorgevels aansluitend bij de cottagestijl: beide eindigend op overkragende houten puntgevel met windveren en voorzien van centraal dakvenster met decoratieve houten balustrade. Bakstenen pui met smal rechthoekig benedenvenster en dito deur met gedeeld bovenlicht. Gepleisterde en geschilderde bovenverdieping in imitatievakwerkbouw, overkragend op consolenrij. Ruime rechthoekige bovenvensters met kleine roedeverdeling in het bovenlicht.

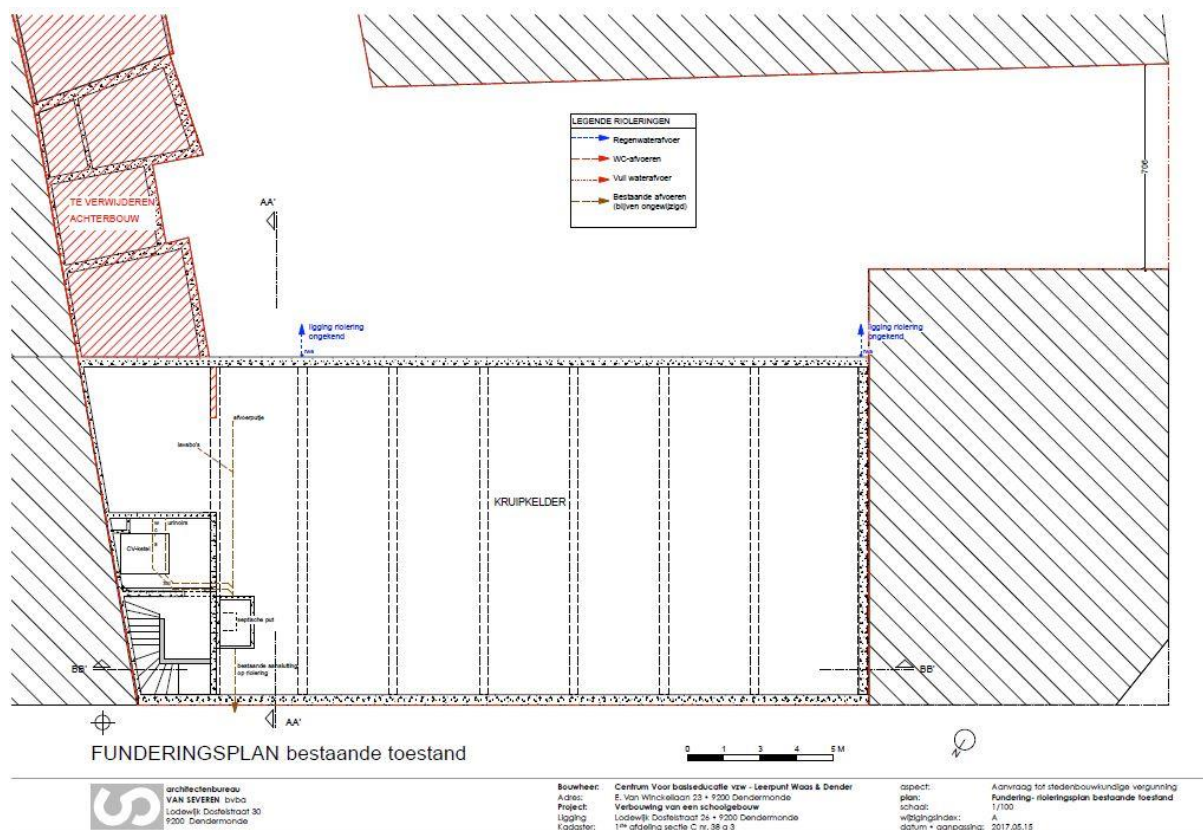
3.4. Huidig gebruik projectgebied

Figuur 29: Zicht op het hoofdgebouw vanaf de Lodewijk Dosfelstraat (Bron: Architectenbureau Van Severen)

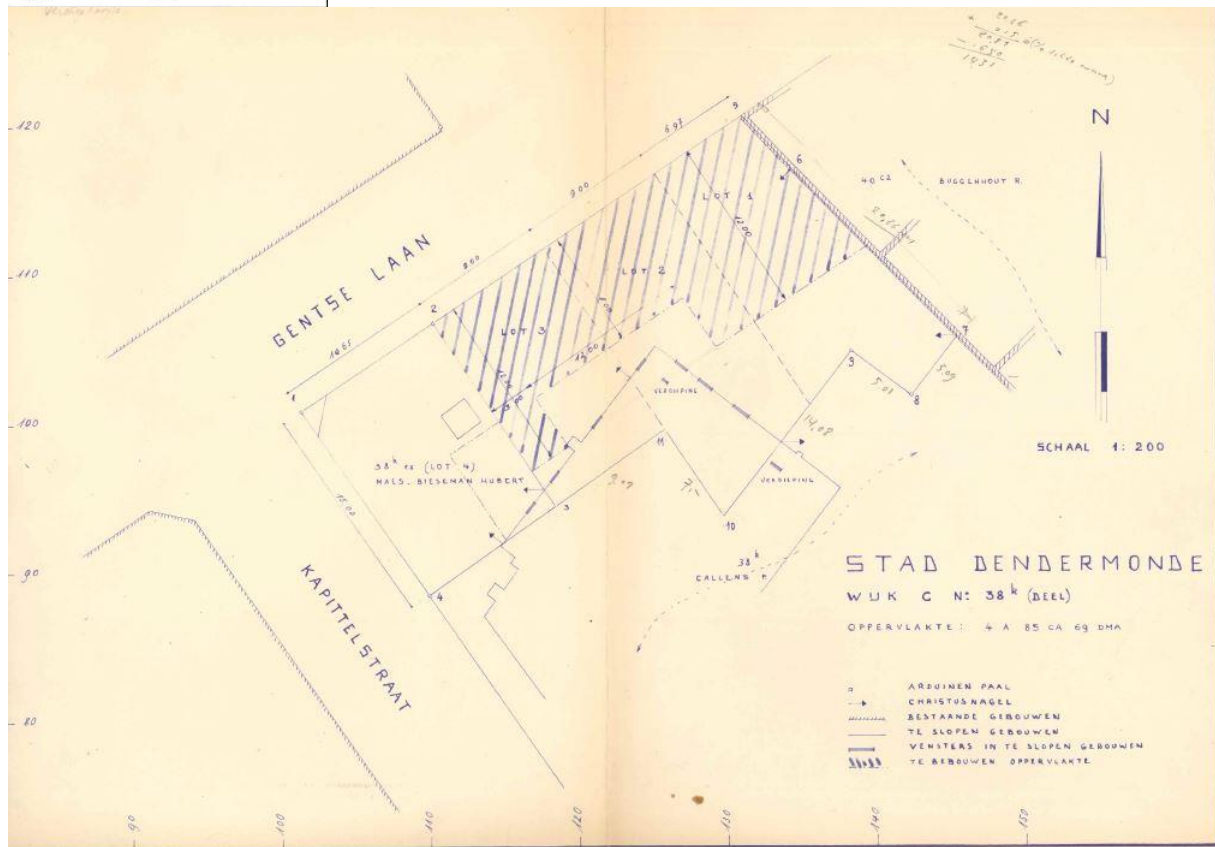
²⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Burgerhuis* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48231> (geraadpleegd op 28 juni 2017).

Op het projectgebied bevindt zich heden een school bestaande uit een met kruipkelders voorziene hoofdbouw parallel met de straat en een min of meer haaks hierop georiënteerde achterbouw.

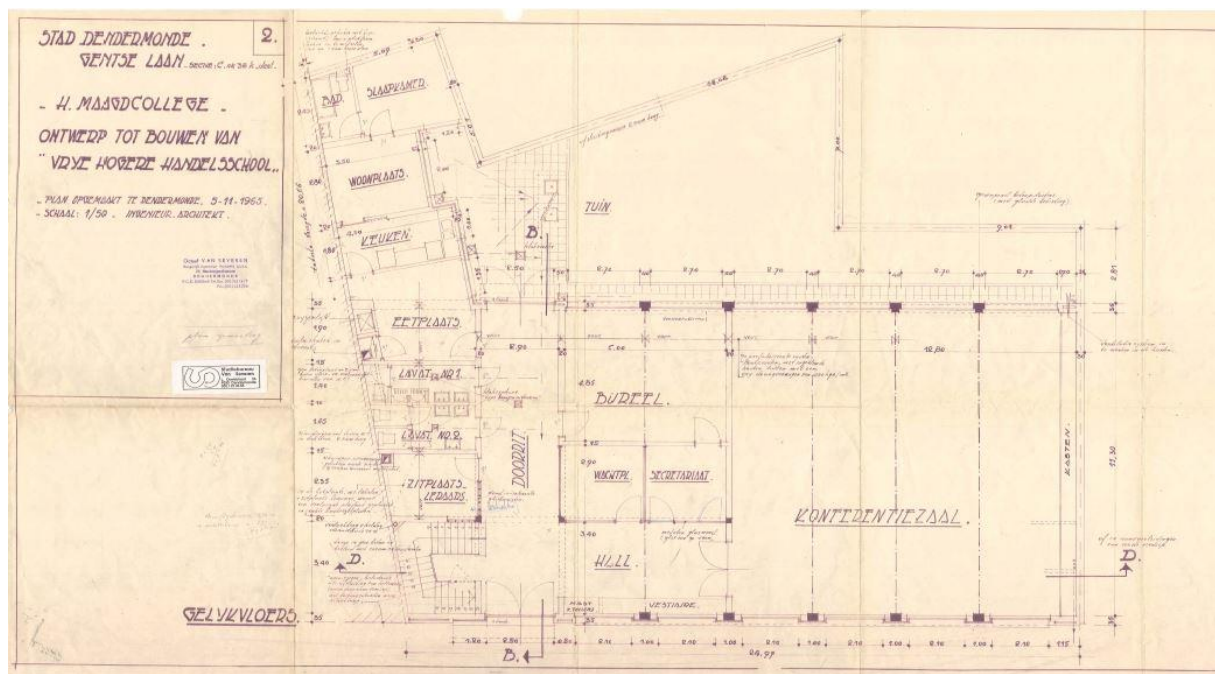

Figuur 30: Funderingsplan huidige toestand met aanduiding te slopen achterbouw (Bron: Architectenbureau Van Severen)

De school werd in het midden van de jaren '60 gerealiseerd na het goedkeuren van een herverkaveling van de bestaande percelen. Op het originele plan zien we dat drie percelen worden samengevoegd voor de realisatie van het project. Tevens staat op het plan de positie aangeduid van één van de gebouwen van de vroegere wasserij Callens. Deze diende gedeeltelijk plaats te maken voor de realisatie van het project. Of de gebouwen op de oude foto (zie boven) genomen voor de realisatie van het project overeenkomen met het te slopen gebouw op het verkavelingsplan is niet duidelijk. Allicht zal één van de gebouwen wel overeenkomen, het is echter niet duidelijk hetwelke.

Figuur 31: Oorspronkelijke verkavelingsaanvraag (Bron: archief Architectenbureau Van Severen)

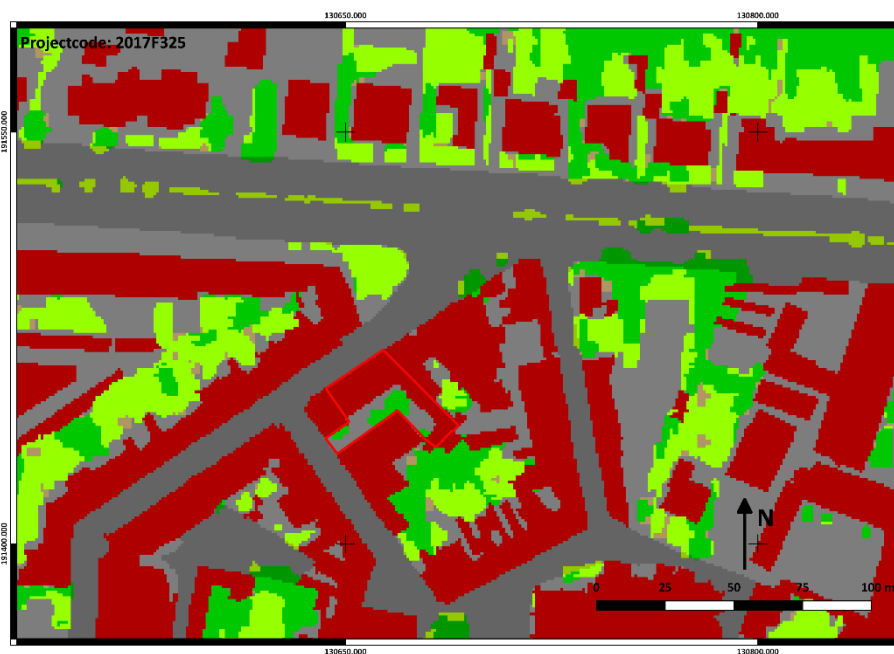

Figuur 32: Oorspronkelijk plan gelijkvloers (Bron: archief Architectenbureau Van Severen)

De ruimte begrensd door de hoofdbouw, de bijgebouwen, de muur die het perceel aan de zuidkant begrenst en de Kapittelstraat; vormt een onbebouwde koer en is bedekt met kiezelstenen.

Figuur 33: Zicht op de met kiezelstenen bedekte binnenkoer vanuit het zuiden

Figuur 34: Projectgebied op de bodembedekkingskaart

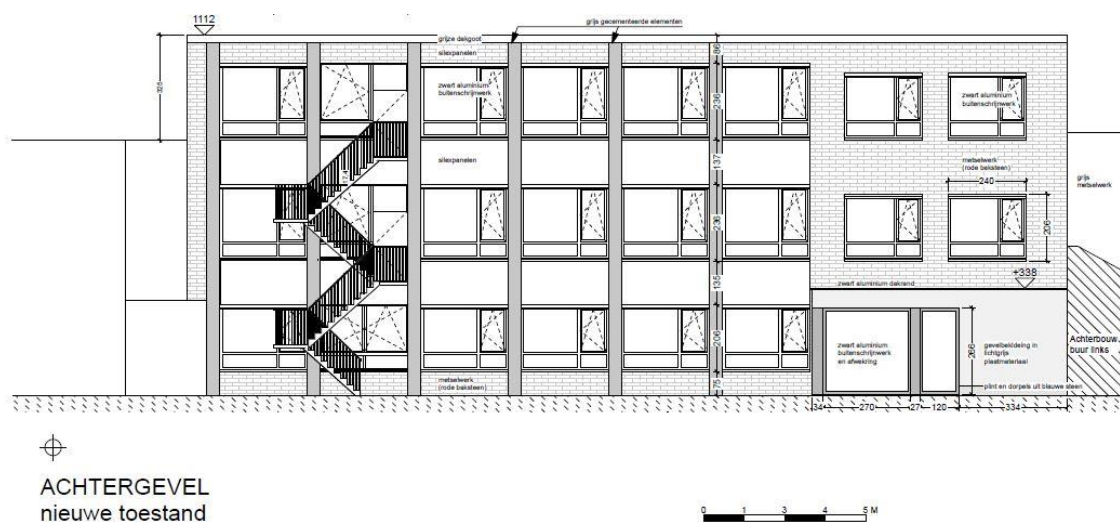
Op de bodembedekkingskaart zijn duidelijk de gebouwen (rood) zichtbaar alsook de binnenkoer (grijs). De groene zone heeft betrekking op enkele bomen binnen de koer.

3.5. Impact geplande werken

Binnen het projectgebied worden verschillende werken uitgevoerd die al dan niet een negatieve impact hebben op het aanwezige bodemarchief. De werken worden hieronder kort beschreven en van de nodige plannen voorzien. Tevens wordt een synthesepannetje opgemaakt met aanduiding van de verschillende uit te voeren werkzaamheden die een impact kunnen hebben op het bodemarchief.

In de eerste plaats melden we de werken aan het eigenlijke hoofdgebouw. Dit wordt gerestaureerd. De werken zullen binnenin worden uitgevoerd en hebben geen impact op het aanwezige bodemarchief. Het hoofdgebouw is reeds voorzien van een kruipkelder. In deze zone worden geen bijkomende bodemingrepen uitgevoerd.

In de tweede plaats zullen de huidige bijgebouwen worden gesloopt. Ook deze werken veroorzaken geen bijkomende verstoringen aan het aanwezige bodemarchief. De aanwezige funderingen hebben bij de constructie het bodemarchief reeds plaatselijk verstoord. Bovendien betreft een deel van de achterbouw slechts ondiep gefundeerde koterij, het verwijderen ervan zal dus met andere woorden enkel geschieden door ondiepe bodemingrepen.

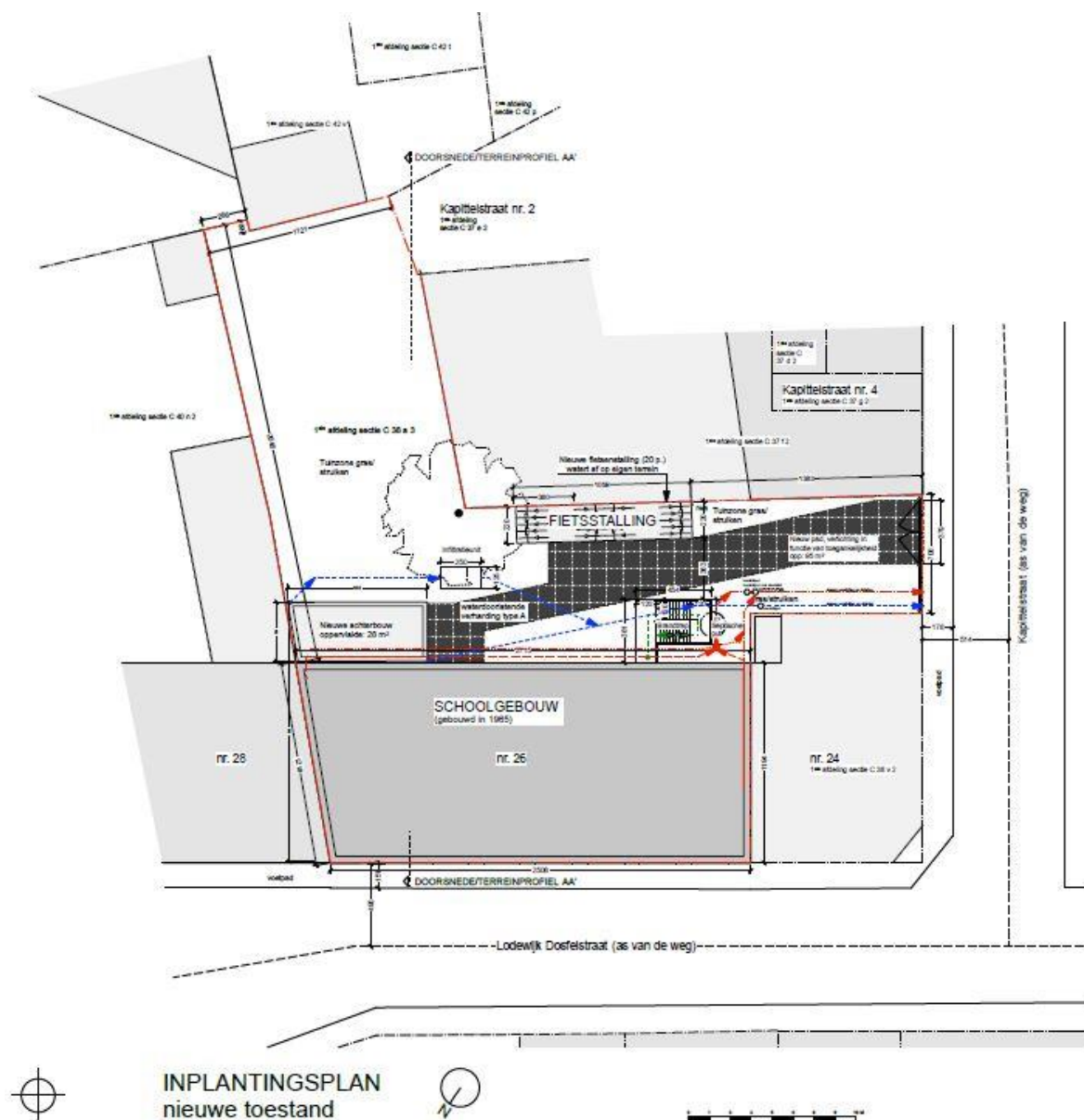
Figuur 35: Nieuw ontwerp achtergevel met positie trap en inkomsluis (Bron: Architectenbureau Van Severen)

Op de plaats van de huidige bijgebouwen wordt een nieuwe inkomsluis voorzien aan de achterzijde tegen het hoofdgebouw. De nieuwe inkom zal gedeeltelijk op de plaats van de funderingen van de gesloopte achterbouw worden opgetrokken. De maximale uitgravingsdiepte van de nieuwe inkomsluis bedraagt 80 centimeter.

Tevens wordt een nieuwe buitentrapp met bijbehorende fundering gerealiseerd aan de oostzijde van het hoofdgebouw tegen de achtergevel. Ook hier zal de af te graven diepte beperkt blijven tot 80 centimeter onder het huidige maaiveld.

Een derde constructie betreft de realisatie van een fietsenstalling tegen de zuidelijke begrenzendende muur. Gezien het hier slechts een lichte constructie betreft, blijft ook bij deze constructie de afgraafdiepte beperkt tot 45 centimeter.

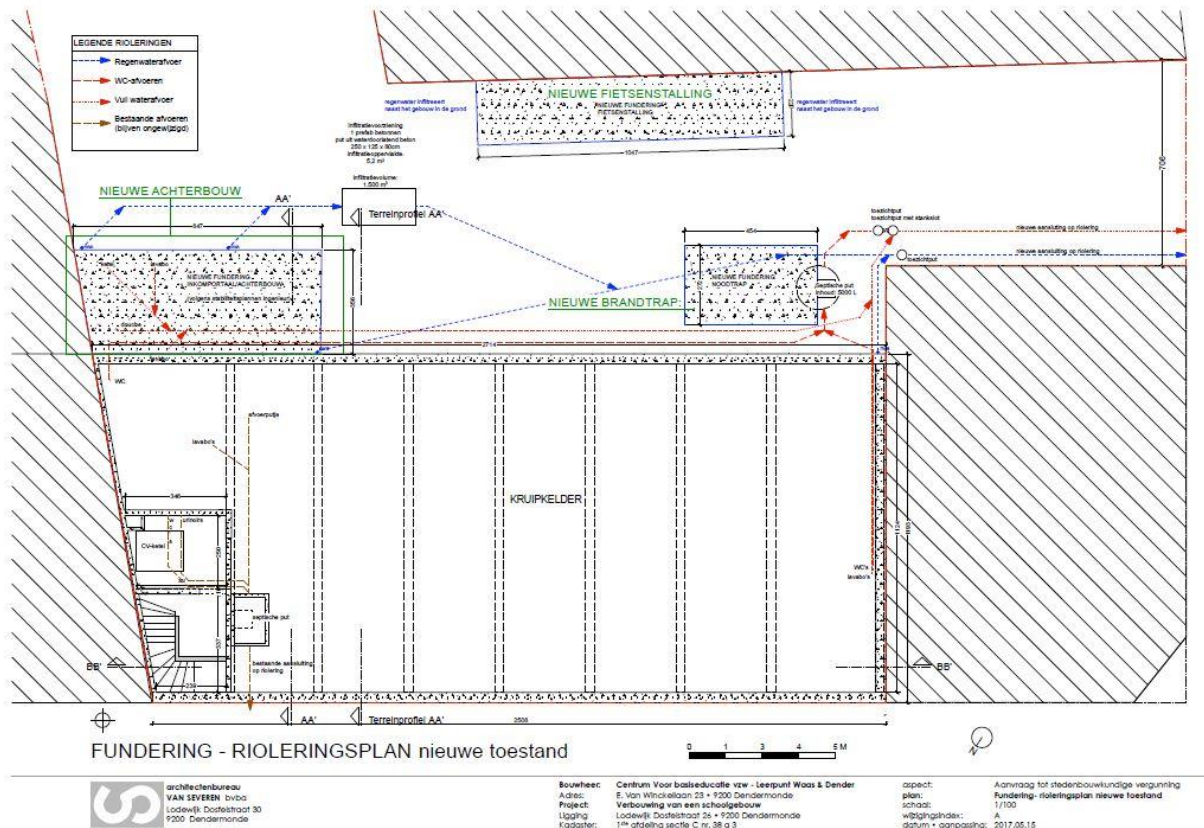
In de binnenkoer wordt tevens een nieuw verhard pad gerealiseerd. Het pad vertrekt ter hoogte van de nieuwe inkom en loopt in oostelijke richting naar de Kapittelstraat. De afgraafdiepte voor de realisatie van het nieuwe pad blijft beperkt tot 45 centimeter.

Figuur 36: Nieuwe inplanting (Bron: Architectenbureau Van Severen)

De overige geplande werken hebben alle betrekking op nutsvoorzieningen. Zo wordt onder andere een nieuwe riolering aangelegd voor afvoer van regenwater. De voorziene maximale sleufdiepte voor de nieuwe riolering bedraagt ongeveer 80 centimeter. Een kleine infiltratie-unit voor regenwater wordt voorzien met een maximale afgraafdiepte van plusminus 90 centimeter.

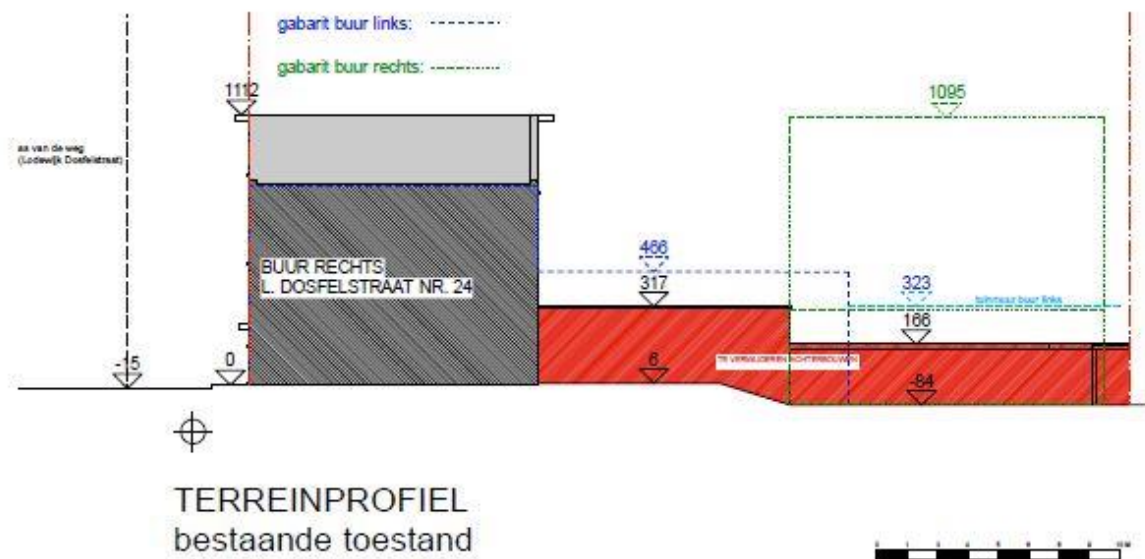
De diepste verstoring wordt veroorzaakt door het plaatsen van een sceptische put. De put wordt ter hoogte van de geplande trap gebouwd. De verstoringen voor het plaatsen van de put zullen minimaal 2 meter bedragen.

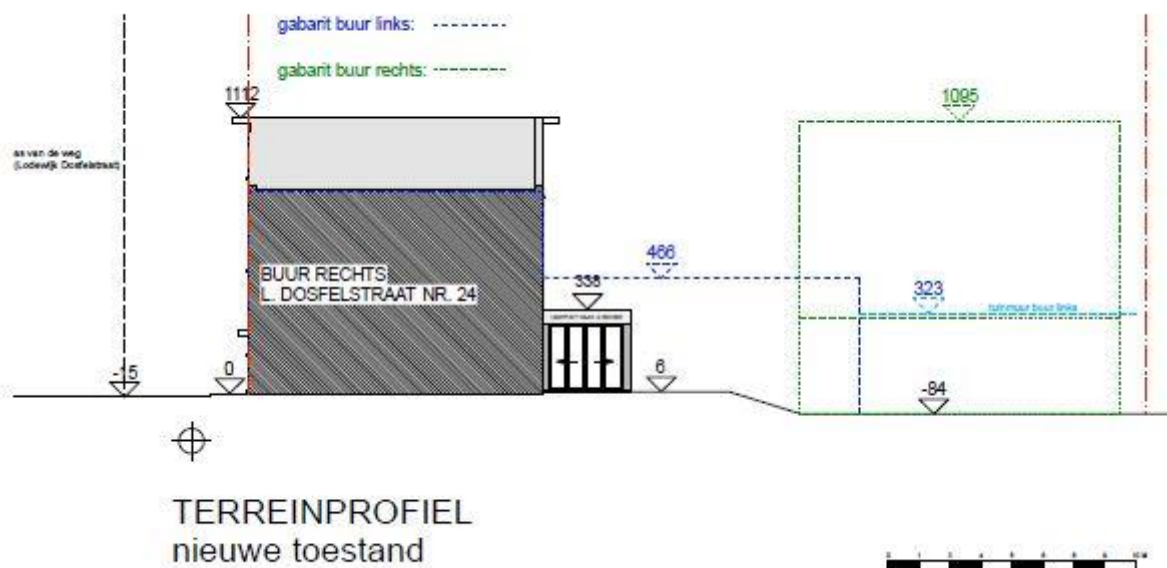
Figuur 37: Nieuwe inplanting: funderings- en rioleringsplan (Bron: Architectenbureau Van Severen)

Bij de heraanleg van de binnenkoer zal de huidige bedekking bestaande uit kieselstenen worden verwijderd en vervangen door een laagje aarde, waarop gras wordt voorzien. De bodemingreep die hiermee gepaard gaat blijft zeer beperkt in diepte en zal enkel betrekking hebben op de bovenste verstoorde lagen.

Wanneer we het bestaande terreinprofiel vergelijken met het nieuwe terreinprofiel wordt duidelijk dat in het algemeen geen ingrijpende wijzigingen plaatsvinden binnen het projectgebied.

Figuur 38: Bestaand terreinprofiel (Bron: Architectenbureau Van Severen)

Figuur 39: Nieuw terreinprofiel (Bron: Architectenbureau Van Severen)

4. Synthese bureauonderzoek en onderzoeksvragen

4.1. Synthese gespecialiseerd publiek

Op basis van de beschikbare bodemkundige, historische, cartografische en archeologische gegevens over het projectgebied en zijn ruimere omgeving kan gesteld worden dat Dendermonde reeds vanaf de vroege middeleeuwen bewoond was. Vanaf de volle middeleeuwen ontwikkelde zich een bruisende

stad aan de oevers van de Dender. De binnenstad van Dendermonde werd dan ook aangeduid als archeologische zone.

Het projectgebied zelf bevindt zich net binnen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling, meer bepaald ten zuiden van de noordelijke stadsgracht en ten noorden van de OLV-kerk. Vanaf de kerk vertrok zeker vanaf de 14de eeuw een weg in noordelijke richting naar de stadswallen. De huidige Nachtegalenstraat begrenst het bouwblok waarbinnen het projectgebied zich situeert aan de oostzijde. De contouren van het bouwblok, alsook een deel van de begrenzendende straten, lijken terug te gaan op oude grachten en/of greppelsystemen.

De stad kent haar hoogtepunt in de 14de eeuw dankzij de lakenhandel. Echter de oorlogen met haar rechtstreekse concurrent Gent betekenen voor Dendermonde het einde van deze gestage groei. Hierdoor zal de stad niet verder uitbreiden vanaf de late middeleeuwen. Tevens zal door de ontstane economische stagnatie en de verschillende oorlogen in de daarop volgende eeuwen de toename van de bevolking binnen de reeds ommuurde ruimte beperkt blijven. Hierdoor heeft de stad steeds beschikking gehad over grote gebieden open ruimte gelegen binnen de stadsmuren. Niet enkel in het dichter bebouwde stadscentrum, maar vooral aan de rand van de stad, zijn tot in de 19de eeuw grote oppervlaktes vrije ruimte. Vaak betrof het natte zones die door middel van grachten (soms met een middeleeuwse oorsprong) werden ontwaterd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat vele van deze terreinen in het verleden dienst deden als lakenramen.

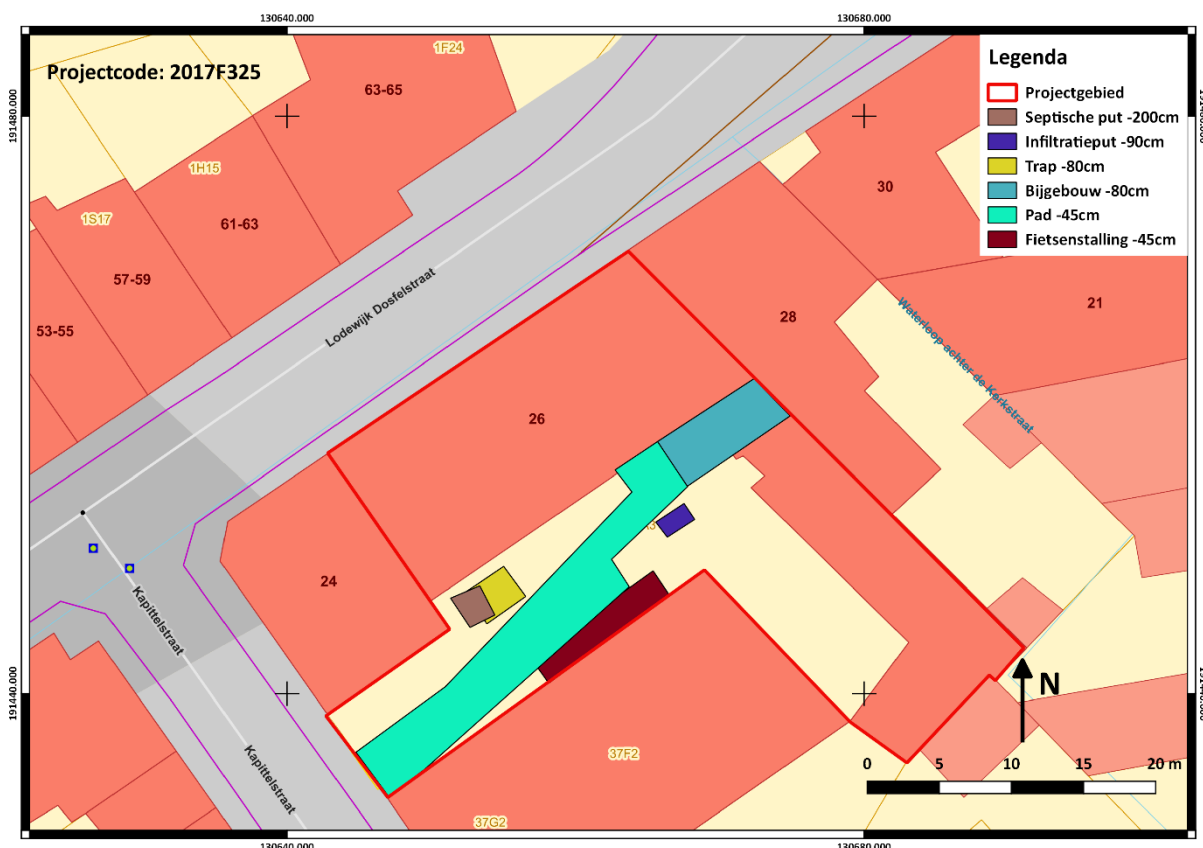
De opkomst van de industrialisatie is in deze zin belangrijk. Vanaf de 19de eeuw worden deze gronden onder invloed van de industrialisatie geleidelijk ontwikkeld. Gelegen binnen het stedelijke centrum van de stad, in de nabijheid van arbeidskrachten en transportmogelijkheden worden ook in Dendermonde de gronden aan de rand van de stad geleidelijk ingenomen door industriële complexen. Ter hoogte van het projectgebied zou het gaan om de wasserij Callens.

Onderzoek van de beschikbare bronnen leerde ons dat de ontwikkeling van het projectgebied allicht op een gelijkaardige manier is verlopen. Omgeven door grachten die allicht hun oorsprong kennen in de late middeleeuwen en pas vanaf de 19de eeuw geleidelijk in ontwikkeling werden genomen door gebouwen. Pas na het verdwijnen van de industriële activiteiten uit de stedelijke centra en de nood aan woningen, worden deze complexen geleidelijk verlaten, gesloopt en vervangen door woningen en andere stedelijke voorzieningen (o.a. scholen) of herbestemd.

Op basis van de beschikbare plannen met betrekking tot de uit te voeren werkzaamheden concluderen we dat de impact op het bodemarchief verwaarloosbaar is. De ingrepen beperken zich in diepte en oppervlakte en zullen allicht enkel resten verstoren die in de nieuwste tijden kunnen worden gedateerd. Enkel ter hoogte van de nieuw te plaatsen septische put zullen eventueel oudere lagen worden aangesneden. Echter is ook hier de te verstoren oppervlakte beperkt. Eventuele aanwezige

resten (allicht in de vorm van stratigrafische eenheden) zullen gezien het ontbreken van een ruimtelijke context naar onze mening geen meerwaarde opleveren.

We concluderen dan ook dat er voor de geplande werken geen bijkomende onderzoeken dienen te worden uitgevoerd.

Figuur 40: Analyseplan met aanduiding werken en verstoringsdieptes

- *Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?*

Het gebied waar de stad Dendermonde zich ontwikkelde, bevindt zich nabij de samenloop van de rivieren Dender en Schelde. Het ontstaan en de historische evolutie van de Oost-Vlaamse stad Dendermonde wordt voor een groot deel bepaald door haar ligging bij beide rivieren. De stad situeert zich in het overgangsgebied tussen de zandstreek in het noorden en de zandleemstreek in het zuiden, maar bevindt zich grotendeels op alluviale bodems van beide rivieren. In de directe omgeving van de historische kern, buiten het alluvium bevinden zich hoofdzakelijk zandleembodems (droge lichte, matig droge, droge en matig natte zandleembodems) en enkele matig droge en matig natte lemige zandbodems die lokaal opduiken. In het alluvium van beide rivieren komen sterk en zeer sterk gleyige kleibodems voor. De historische kern is gelegen in een laag gebied variërend tussen 4,5 m en 7 m TAW. Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend.

Vanaf de late middeleeuwen wordt het projectgebied opgenomen binnen de stadsomwalling. Op

basis van de beschikbare gegevens kunnen we stellen dat het projectgebied gelegen is in een laag en nat stuk aan de noordelijke zijde van de stad. Tot in de 19de eeuw waren aan de rand van het projectgebied en in de directe omgeving er van nog verschillende open grachten aanwezig. Waarvoor de beschikbare open ruimte gedurende deze eeuwen werd gebruikt, is niet duidelijk. Enkele gegevens wijzen in de richting van tuinen. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnt de eerste bebouwing binnen en in de directe omgeving van het projectgebied.

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?*

De op de CAI aangeduide locaties in de omgeving van het projectgebied hebben alle betrekking op resten die direct in verband staan met de locatie van het projectgebied binnen de archeologische zone van de historische binnenstad en dateren vanaf de periode late middeleeuwen. Binnen het bouwblok waarin het projectgebied gesitueerd is, zijn geen sites gekend.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?*

Op basis van de geraadpleegde bronnen kan besloten worden dat het projectgebied zich binnen de laatmiddeleeuwse omwalling van de stad Dendermonde bevindt. Echter door de historische ontwikkeling wordt dit vochtige laag gelegen gedeelte van de stad net ten zuiden van de noordelijke stadswallen pas in de loop van de 19de eeuw gedeeltelijk bebouwd. Het is deze bebouwing die gedeeltelijk werd gesloopt voor de realisatie van de huidige bebouwing.

Het projectgebied wordt gedeeltelijk begrensd door grachten die allicht een laatmiddeleeuwse oorsprong hebben en nog tot in de 19de eeuw in gebruik waren. Onderzoek van deze grachten kan belangrijke informatie opleveren omtrent de ontwikkeling en het gebruik van de nabijgelegen beschikbare open ruimte.

Onderzoek van de gelaagdheid binnen de open ruimte en hieraan gekoppeld natuurwetenschappelijk onderzoek kan eveneens belangrijke kenniswinst opleveren omtrent het gebruik van de open ruimtes binnen de historische stad vanaf de late middeleeuwen tot in de 19de eeuw. De kans op het aantreffen van afvalcontexten is eveneens realistisch.

Bovendien is het projectgebied gelegen in een natte zone met een allicht alluviale kleiige bodem. De bewaringscondities voor eventueel aanwezige organische resten zijn met andere woorden optimaal.

- *Wat is de impact van de geplande werken?*

De impact van de geplande werken is minimaal en blijft beperkt in diepte en afmetingen. Bovendien worden enkele werken uitgevoerd in de directe nabijheid van de bestaande onderkeldere hoofdbouw en op de plaats van de gesloopte achterbouw. De kans dat het eventueel aanwezige bodemarchief hier reeds werd verstoord tijdens de constructie is groot.

Waar wel enigszins diepere bodemingrepen plaatsvinden zullen deze beperkt blijven in afmetingen. Hierdoor zal gezien het ontbreken van enige ruimtelijke context de eventueel opgeleverde informatie weinig kenniswinst opleveren.

- *Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?*

Het huidige bronnenmateriaal levert genoeg informatie op omtrent het archeologische potentieel van het projectgebied. Gezien de beperkte impact van de geplande werken wordt het aanwezige bodemarchief niet ernstig bedreigd. Een behoud in situ is mogelijk. Daarom raden we geen bijkomende onderzoeksdaden aan.

4.2. Samenvatting niet gespecialiseerd publiek

Sinds 1 juni 2016 is de nieuwe archeologiewetgeving van kracht. Daarom moeten bouwheren bij het aanvragen van stedenbouwkundige vergunningen en verkavelingsaanvragen onder bepaalde voorwaarden een bekrachtigde archeologienota laten opmaken. Voor de restauratie van de school gelegen aan de Lodewijk Dosfelstraat 26 is een bouwvergunning nodig. Omdat het projectgebied gelegen is in de historische binnenstad van Dendermonde, die binnen de stadswallen als archeologische zone is aangeduid, moet de bouwheer een archeologienota laten opstellen door een erkend archeoloog omdat het perceel groter is dan 300 m² en de geplande bodemingrepen groter zijn dan 100 m².

Voor het schrijven van een archeologienota wordt in de eerste plaats een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van online gegevens over de bodem, de geschiedenis, oude kaarten, archeologische gegevens, etc... wordt gekeken of er in het projectgebied archeologische resten aanwezig kunnen zijn, wat de waarde van deze resten is en of deze resten vernield gaan worden door de geplande werken.

Voor het hier bestudeerde projectgebied kunnen we besluiten dat er mogelijk wel belangrijke archeologische resten in de grond aanwezig zijn die ons iets kunnen leren over de ontwikkeling en het gebruik van de open ruimtes binnen de stadsomwalling vanaf de late middeleeuwen tot in de 19de eeuw. Maar omdat de geplande werken slechts een plaatselijke en ondiepe verstoring en vernieling van de archeologische resten betekent, zullen de resten die wel worden verstoord allicht geen belangrijke archeologische informatie bevatten. Daarom wordt er geen verder archeologisch onderzoek uitgevoerd.

5. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied

Op basis van de bestudeerde bronnen kan besloten worden dat het projectgebied sinds het optrekken van de stadsomwalling in de late middeleeuwen steeds binnen het historische centrum van de stad

was gelegen. Tevens blijkt dat het projectgebied gelegen was in een lager gelegen natte zone. Het huidige bouwblok waarbinnen het projectgebied zich bevindt, werd door grachten afgebakend vanaf de late middeleeuwen tot in de 19de eeuw. Ook het projectgebied zelf werd aan verschillende zijdes begrensd door grachten of greppels. Het is pas in de 19de eeuw dat de eerste sporen van bebouwing lijken te verschijnen binnen het projectgebied. Het zijn allicht de 19de eeuwse constructies die gesloopt werden voor de constructie van de huidige bebouwing. We kunnen dus met andere woorden veronderstellen dat de stratigrafische opbouw binnen het projectgebied allicht nog vrij ongeschonden is.

Specifiek voor het projectgebied kan belangrijke kenniswinst aangetroffen worden met betrekking tot het gebruik van de open ruimtes in dit gedeelte van de stad vanaf de late middeleeuwen tot in de 19de eeuw. Ook de aan de rand van het projectgebied aanwezige grachten gaan terug op laatmiddeleeuwse voorgangers. Een onderzoek van de inhoud en de doorsnede van deze grachten kan tevens belangrijke informatie opleveren omtrent aanwezige beplanting, gebruik van de gronden in de omgeving, eventuele afvalresten, onderhoud en ontwikkeling van de stadsgrachten, de evolutie van de waterkwaliteit van de stadsgrachten doorheen de eeuwen, ...

De ligging van het terrein in een lagere natte zone, allicht gekenmerkt door een kleiige ondergrond, vormen bovendien goede bewaringscondities. Hierdoor zal de kans op het aantreffen van organische resten aanzienlijk groter zijn dan in droge zandigere gebieden.

6. Bibliografie

6.1. Online bronnen

- <https://www.dov.vlaanderen.be>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/cai>
- www.geopunt.be
- www.geo.onroenderfgoed.be
- <https://portfoliogw.files.wordpress.com/2014/09/dmonde-sep-1914.jpg>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d8/Dendermonde%2C_Belgium%2C_Jacob_van_Denventer%2C_1570.jpg
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/Dendermonde_-_Sanderus.jpg
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/25550>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1218>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/30000>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1196>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1259>

- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/206990>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/20038>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/158904>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/1271>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/150542>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Burgerhuis* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48231> (geraadpleegd op 28 juni 2017).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Ensemble van twee burgerhuizen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48227> (geraadpleegd op 28 juni 2017).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Historische stadskern van Dendermonde* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140019> (geraadpleegd op 27 juni 2017).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Burgerhuis* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48225> (geraadpleegd op 28 juni 2017).

6.2. Literatuur

- BRUYNINCX, L., *Dendermonde. Geschiedenis en folklore*, Dendermonde, 1965.
- BUYSE, P., *Geschreven bronnen aan het woord. Het ontstaan en de ontwikkeling van Dendermonde in de middeleeuwen*, in: BUYSE, P., MEGANCK, L., VANDEWEGHE, E. en R. VERVOORT, *De Grote Markt van Dendermonde van boven tot onder bekeken*, in *Kleine Cultuurgidsen*, Gent, 2007.
- DE VLAMINCK, A. L., *De stad en de heerlijkheid van Dendermonde, dl. III. De straten van Dendermonde (tussen Schelde en Dender)*, in *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde* 1:2, Dendermonde, 1866.
- DE VLAMINCK, A..L., *De stad en de heerlijkheid van Dendermonde, dl. IV*, in *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde* 1:2, Dendermonde, 1867.
- VERVOORT, R., *Archeologen kijken onder de Markt*, in: BUYSE, P., MEGANCK, L., VANDEWEGHE, E. en R. VERVOORT, *De Grote Markt van Dendermonde van boven tot onder bekeken*, in *Kleine Cultuurgidsen*, Gent, 2007.
- VERVOORT, R., et. al., *Archeologische opgraving Dendermonde-Brusselsestraat Fase II 'Mariatroon'*, in *BAAC Vlaanderen Rapport*, 399, Gent, 2017.

7. Lijst figuren en bijlagen

7.1. Lijst figuren

Project code	Nr	Type	Onderwerp	Aanmaakschaal origineel	Aanmaakdatum origineel	Versie
2017F325	1	Kadasterplan	Projectgebied ten opzichte van GRB-bestand	1/10000	2017	digitaal
2017F325	2	Inplantingsplan	Plan bestaande toestand (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/200	2017	Digitaal/PDF
2017F325	3	Inplantingsplan	Plan nieuwe inplanting (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/200	2017	Digitaal/PDF
2017F325	4	Hoogteplan	Projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II. (1 meter) (Bron: ©Geopunt)	onbekend	2015	digitaal
2017F325	5	Hoogteprofiel	Doorsnede door terrein van Noordwest naar Zuidoost (Bron: ©Geopunt)	onbekend	2015	Digitaal
2017F325	6	Hoogteprofiel	Doorsnede door terrein van Zuidwest naar Noordoost (Bron: ©Geopunt)	onbekend	2015	Digitaal
2017F325	7	Terreinprofiel	Bestaand terreinprofiel van noord naar zuid (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/200	2017	Digitaal/PDF
2017F325	8	Tertiairgeologische kaart	Uitsnede tertiairgeologische kaart thv het projectgebied (Bron: © dov.vlaanderen).	1/50000	onbekend	Digitaal
2017F325	9	Quartaairgeologische kaart	Uitsnede quartaairgeologische kaart thv het projectgebied (Bron: © dov.vlaanderen).	1/200000	2001	Digitaal
2017F325	10	Profiel	Quartaairgeologisch profiel type 3a (Bron: dov.Vlaanderen)	nvt	2001	Digitaal
2017F325	11	Bodemkaart	De bodems volgens de bodemkaart van België (Bron: © dov.vlaanderen).	1/20000	2015	Digitaal
2017F325	12	Topografische kaart	Ligging projectgebied op de topografische kaarten van het NGI (Bron: © AGIV)	1/20000	1990	Digitaal
2017F325	13	Historische Foto	Foto uitgebrande stadsarchief (Bron: portfoliogw.files.wordpress.com)	nvt	1914	Digitaal
2017F325	14	Historisch plan	Stadsplan opgesteld door A. De Vlaeminck	onbekend	1867	Analoog
2017F325	15	Historisch plan	Stadsplan opgesteld door A. De Vlaeminck: detail	onbekend	1867	Analoog
2017F325	16	Historische kaart	Stadsplan Dendermonde Jacob van Deventer (Bron: upload.wikimedia.org)	onbekend	1570	Digitaal
2017F325	17	Historische kaart	Stadsplan Dendermonde Jacob van Deventer: detail (Bron: upload.wikimedia.org)	onbekend	1570	Digitaal
2017F325	18	Historische kaart	Stadsplan van Dendermonde Sanderus (Bron: upload.wikimedia.org)	onbekend	1641	Digitaal
2017F325	19	Historische kaart	Stadsplan van Dendermonde Sanderus: detail (Bron: upload.wikimedia.org)	onbekend	1641	Digitaal
2017F325	20	Historische Kaart	Projectgebied op de kaart van Villaret (Bron: geo.onroerendergoed.be)	onbekend	1745-1748	Digitaal
2017F325	21	Historische kaart	Uitsnede kaart van Ferraris, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	onbekend	1771-1778	Digitaal
2017F325	22	Historische kaart	Kaart van Vandermaelen, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	1/20000	1846-1854	Digitaal
2017F325	23	Historische kaart	Projectgebied op het plan Popp (Bron: geo.onroerendergoed.be)	onbekend	1847-1880	Digitaal
2017F325	24	Historische kaart	Projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (Bron: geo.onroerendergoed.be)	1/10000	1843-1845	Digitaal
2017F325	25	Historische foto	Onderzoeksgebied voor de bouw van de huidige bebouwing (Bron: Architectenbureau Van Severen)	nvt	+/- 1965	Digitaal
2017F325	26	Luchtfoto	Projectgebied op luchtfoto 1971 (Bron: geo.onroerendergoed.be)	nvt	1971	Digitaal
2017F325	27	Luchtfoto	Projectgebied op luchtfoto 2013 - 2015 (Bron: geo.onroerendergoed.be)	nvt	1971	Digitaal
2017F325	28	CAI	CAI-locaties in omgeving projectgebied op GRB (Bron: cai.onroerendergoed.be)	1/10000	2017	Digitaal
2017F325	29	Foto	Zicht op het hoofgebouw vanaf de straat (Bron: Architectenbureau Van Severen)	nvt	2017	Digitaal
2017F325	30	Funderingsplan	Bestaande toestand: funderingsplan (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/100	2017	Digitaal/PDF
2017F325	31	Historisch plan	Oorspronkelijk verkavelingsplan (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/200	1965	Digitaal/PDF
2017F325	32	Historisch plan	Oorspronkelijk ontwerp gelijkvloers (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/50	1965	Digitaal/PDF

2017F325	33	Digitale foto	Zicht op de binnenkoer vanuit het zuiden (Bron: Architectenbureau Van Severen)	nvt	2017	Digitaal
2017F325	34	Bodemgebruik	Projectgebied op de bodembedekkingskaart (Bron: geo.onroerendergoed.be)	1/10000	2015	Digitaal
2017F325	35	Ontwerp	Achtergevel hoofdgebouw nieuw ontwerp (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/100	2017	Digitaal/PDF
2017F325	36	Inplantingsplan	Nieuwe inplanting (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/200	2017	Digitaal/PDF
2017F325	37	Inplantingsplan	Nieuwe inplanting funderings- en rioleringsplan (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/100	2017	Digitaal/PDF
2017F325	38	Terreinprofiel	Terreinprofiel bestaande toestand (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/200	2017	Digitaal/PDF
2017F325	39	Terreinprofiel	Terreinprofiel nieuwe toestand (Bron: Architectenbureau Van Severen)	1/200	2017	Digitaal/PDF
2017F325	40	Analyseplan	Aanduiding verstoringen op GRB-bestand	1/10000	2017	Digitaal
Project code	Nr	Type	Onderwerp	Aanmaakschaal origineel	Aanmaakdatum origineel	Versie

7.2. Lijst bijlagen

Projectcode	Nummer Bijlage	Onderwerp	Figuurnummer	Pagina
2017F325	Bijlage 1	PDF Inplantingsplan bestaande en nieuwe toestand	2/3	8/9
2017F325	Bijlage 2	PDF Bestaande terreinprofiel	7	13
2017F325	Bijlage 3	PDF Bestaand funderingsplan	30	39
2017F325	Bijlage 4	PDF Oorspronkelijk verkavelingsplan	31	40
2017F325	Bijlage 5	PDF Oorspronkelijk plan gelijkvloers	32	40
2017F325	Bijlage 6	PDF Nieuw ontwerp achtergevel	35	42
2017F325	Bijlage 7	PDF Nieuw funderings- en rioleringsplan	37	44
2017F325	Bijlage 8	PDF Nieuw terreinprofiel	39	46
2017F325	Bijlage 9	PDF Programma van Maatregelen	Apart Volume	/
2017F325	Bijlage 10	PDF Privacy-fiche	/	/